

คลื่นลูกที่สี่ของการศึกษาการทำให้เป็นประชาธิปไตย: จากลิปเซตสู่โดมอนด์

ไชยวัฒน์ คำชู ** และนิธิ เนื่องจำนงค์***

1. ความนำ

หนึ่งในหัวข้อหรือประเด็นในการศึกษาที่มีความเป็นพลวัตและได้รับความสนใจมากที่สุดประเด็นหนึ่งในทางรัฐศาสตร์และการเมืองเปรียบเทียบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมาคือการศึกษาการทำให้เป็นประชาธิปไตย (democratization) นับตั้งแต่บทความของเซย์มัวร์ มาร์ติน ลิปเซต (Seymour Martin Lipset) ซึ่งตีพิมพ์ในปีค.ศ. 1959 และอาจเรียกได้ว่าเป็นงานที่วางหมุดหมายสำคัญในการศึกษาการทำให้เป็นประชาธิปไตย¹ จนถึงปัจจุบันนับรวมเวลาได้มากกว่าครึ่งศตวรรษ จะเห็นได้ว่ากระแสความนิยมในการศึกษาการทำให้เป็นประชาธิปไตยไม่ได้ลดลงไปแต่อย่างใด หากแต่ได้มีการทดสอบสมมติฐาน ต่อยอดข้อถกเถียง และพัฒนากรอบแนวคิดใหม่ ๆ สำหรับการอธิบายกระบวนการทำให้เป็นประชาธิปไตยมาอย่างต่อเนื่อง

บทความชิ้นนี้จะทำการทบทวนภาพรวมของข้อถกเถียงเรื่องการทำให้เป็นประชาธิปไตยนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยจะนำผลงานของลิปเซตเป็นจุดเริ่มต้น ข้อถกเถียงหลักของบทความชิ้นนี้คือ ในปัจจุบันการถกเถียงเรื่องการทำให้เป็นประชาธิปไตยกำลังก้าวเข้าสู่ “คลื่นลูกที่สี่”² คลื่นลูกที่สี่ของการถกเถียงเริ่มต้นจากงานของลิปเซตและทำให้เกิดแนวการศึกษาบนฐานของ “เงื่อนไขของการพัฒนาประชาธิปไตย” สำหรับการศึกษาในคลื่นลูกที่หนึ่งนี้เป็นที่น่าสนใจว่า แม้ว่าจะมีจุดเริ่มต้นตั้งแต่ปีค.ศ. 1959 แต่นับจนถึงปัจจุบันยังคงมีงานที่พยายามทดสอบและปรับปรุงสมมติฐานที่เคยศึกษามาตั้งแต่ต้น สำหรับคลื่นลูกที่สองได้เริ่มก่อตัวขึ้นในค.ศ. 1970

* บทความชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานที่ได้รับเงินทุนสนับสนุนจากคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

** ศาสตราจารย์ประจำภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

*** อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ และรัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

¹ Seymour Martin Lipset. “Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy”. *The American Political Science Review*. 53:1 (March 1959): 69-105.

² การเปรียบเทียบข้อถกเถียงเป็นระลอกคลื่นนี้เป็นการเปรียบเทียบเพื่อความสะดวกในการวิเคราะห์เท่านั้น ไม่ได้หมายความว่าเมื่อคลื่นระลอกแรกๆผ่านไปข้อถกเถียงที่เกิดขึ้นมาในช่วงแรกจะหมดกำลังไปหรือไม่ได้รับความสนใจในการศึกษาแล้ว หากแต่ประเด็นข้อถกเถียงที่เกิดขึ้นในระลอกแรกๆอาจยังได้รับความสนใจในการศึกษาต่อเนื่องได้

จากงานของดังก์วาร์ต รัสเทอร์ (Dankwart Rustow) ในบทความชื่อ “Transitions to Democracy”³ และได้รับความนิยมสูงสุดในช่วงทศวรรษที่ 1980 จากงานในชุดที่ร่วมกันเป็นบรรณาธิการของกิลเยโม โอดอนเนลล์ (Guillermo O'Donnell) ฟิลลิป ชมิตเตอร์ (Philippe Schmitter) และลอเรนซ์ ไวท์เฮด (Laurence Whitehead) ที่ศึกษาการเปลี่ยนผ่านจากเผด็จการอำนาจนิยมในละตินอเมริกาและยุโรปใต้⁴ ในภาพรวมอาจเรียกข้อถกเถียงในระลอกที่สองได้ว่าเป็นข้อถกเถียงเกี่ยวกับ “การเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตย”

สำหรับข้อถกเถียงในระลอกที่สาม ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นข้อถกเถียงเกี่ยวกับ “การสร้าง ความมั่นคงและยั่งยืนให้กับประชาธิปไตย” (democratic consolidation) ได้ก่อตัวขึ้นในช่วงปลาย ทศวรรษที่ 1980 และได้รับความนิยมสูงสุดตลอดช่วงทศวรรษที่ 1990 และยังคงได้รับการศึกษามา จนถึงปัจจุบัน โดยมีนักวิชาการที่เป็นคนจุดประกายอาทิฮวน ลินซ์ (Juan Linz) และอัลเฟรด สเต ฟาน (Alfred Stepan) และได้รับการต่อยอดโดยลาร์รี ไดมอนด์ (Larry Diamond) ในส่วนของข้อ ถกเถียงระลอกที่สี่ที่กำลังได้รับความนิยมอยู่ในปัจจุบันนี้สามารถจำแนกข้อถกเถียงได้เป็นสองส่วน ที่เกี่ยวพันกัน ได้แก่ส่วนแรกเป็นข้อถกเถียงที่เกี่ยวข้องกับ “คุณภาพประชาธิปไตย” (quality of democracy) ซึ่งในแง่หนึ่งอาจมองได้ว่าเป็นความต่อเนื่องหรือการต่อยอดมาจากข้อถกเถียงเรื่อง การสร้างความมั่นคงและยั่งยืนให้กับประชาธิปไตย และส่วนที่สองเป็นข้อถกเถียงที่เกี่ยวข้องกับ การสร้างประชาธิปไตยจากภายนอก หรือการสนับสนุนประชาธิปไตย (democratic promotion) โดยกลุ่มนักวิชาการที่ขับเคลื่อนข้อถกเถียงระลอกที่สี่นี้ส่วนหนึ่งเป็นนักวิชาการที่เกี่ยวข้องกับข้อ ถกเถียงระลอกที่สาม ตัวอย่างของนักวิชาการคนสำคัญคือลาร์รี ไดมอนด์

บทความชิ้นนี้จะจัดลำดับการนำเสนอออกเป็นสี่ส่วนตามระลอกคลื่นของข้อถกเถียง โดยในแต่ละส่วนนอกจากจะกล่าวถึงข้อถกเถียงในภาพรวม พัฒนาการ และการคลี่คลาย ยังจะ พยายามเชื่อมโยงให้เห็นถึงบริบทที่แวดล้อมข้อถกเถียงอีกด้วย พร้อมกับยกตัวอย่างงานวิชาการ ชั้นสำคัญที่จุดประกายให้เกิดการถกเถียงในแต่ละรอบ ทั้งนี้ในการกล่าวถึงข้อถกเถียงในแต่ละ ระลอกบทความชิ้นนี้จะไม่ทำการประเมินในเชิงคุณค่าว่าข้อถกเถียงใดให้ภาพคำอธิบายถึงการทำให้ เป็นประชาธิปไตยได้ดีกว่ากัน

2. ข้อถกเถียงระลอกที่หนึ่ง: เงื่อนไขของการพัฒนาประชาธิปไตย

³ Dankwart Rustow. “Transitions to Democracy: Toward a Dynamic Model”. *Comparative Politics*. 2:3 (April 1970). p. 346.

⁴ ดู Guillermo O'Donnell, Philippe Schmitter and Lawrence Whitehead. eds. *Transitions from Authoritarian Rule: Prospects for Democracy*. 4 vols. (Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1986).

ข้อถกเถียงระลอกแรกนี้เกิดขึ้นจากการจุดประกายของนักวิชาการจำนวนหนึ่ง ที่สำคัญคือเซย์มัวร์ มาร์ติน ลิปเซต ที่พยายามพิสูจน์ข้อเสนอสำคัญในทางรัฐศาสตร์ที่มีการเสนอไว้นับตั้งแต่งานของอริสโตเติล (Aristotle) นั่นคือข้อเสนอที่ว่า “เฉพาะในสังคมที่มีความมั่งคั่งเท่านั้นที่มวลชนจะสามารถมีส่วนร่วมทางการเมืองได้อย่างชาญฉลาด” ซึ่งลิปเซตถอดความใหม่เป็น “ประเทศยังมีระดับการพัฒนามากเท่าไร ยิ่งมีความเป็นไปได้ที่จะรักษาระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยได้มากขึ้นเท่านั้น”⁵ ในงานของลิปเซตนอกจากจะชี้ให้เห็นถึงกลไกความสัมพันธ์เชิงเหตุ-ผลระหว่างระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจ และเสถียรภาพของประชาธิปไตย กล่าวคือการพัฒนาทางเศรษฐกิจจะส่งผลทำให้รายได้ประชากรสูงขึ้น ระดับความมั่นคงทางเศรษฐกิจสูงขึ้น ระดับการศึกษาที่สูงขึ้น สิ่งเหล่านี้จะส่งผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างชนชั้นทางสังคมในทิศทางที่ชนชั้นกลางจะขยายฐานมากขึ้น และจากชนชั้นกลางที่มีมากขึ้นนี้เองที่จะมีบทบาทเป็นตัวกลางในการลดระดับความขัดแย้งในสังคมไม่ให้สุดโต่ง และเอื้อต่อการเกิดค่านิยมแบบประชาธิปไตย การขยายตัวขององค์กรชั้นกลาง (intermediary organizations) ที่เป็นช่องทางในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของพลเมือง ลิปเซตยังได้พิสูจน์ข้อเสนอดังกล่าวในเชิงประจักษ์อีกด้วยผ่านทางการศึกษาเปรียบเทียบประเทศในแถบยุโรป และละตินอเมริกาจำนวน 48 ประเทศ⁶ ในภาพรวมอาจกล่าวได้ว่าคุณูปการสำคัญในงานของลิปเซตคือการใช้เทคนิควิธีการศึกษาในเชิงเปรียบเทียบเพื่อสนับสนุนข้อเสนอเรื่องเงื่อนไขของประชาธิปไตยนั่นเอง

นอกจากงานที่เสนอเงื่อนไขทางด้านการพัฒนาเศรษฐกิจที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาประชาธิปไตยแล้ว ยังมีงานที่พยายามชี้ให้เห็นถึงเงื่อนไขทางวัฒนธรรมของประชาธิปไตยอีกด้วย โดยงานชิ้นสำคัญคืองานของแกเบรียล อัลมอนด์ (Gabriel Almond) และซิดนีย์ เวอร์บา (Sidney Verba) เรื่อง *The Civic Culture* ในงานชิ้นนี้อัลมอนด์ และเวอร์บาพยายามชี้ให้เห็นว่าการนำตัวแบบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมไปใช้ในประเทศกำลังพัฒนา นอกจากจะประยุกต์ใช้โครงสร้างเชิงสถาบันแบบประชาธิปไตยแล้ว สิ่งที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากันคือการปลูกฝังวัฒนธรรมการเมืองที่สอดคล้องกับการทำงานของโครงสร้างเชิงสถาบันดังกล่าว⁷ ทั้งนี้อัลมอนด์ และเวอร์บาชี้ให้เห็นถึงปัญหาสำคัญในงานของลิปเซตคือแม้จะแสดงให้เห็นถึงสหสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจและประชาธิปไตย แต่ยังคงขาดการศึกษาถึงปัจจัยทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นตามมาจากการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย ซึ่งการขาดการพิจารณาตัวแปรทางวัฒนธรรมนี้เองที่ทำให้ลิปเซตไม่สามารถอธิบาย “กรณีเบี่ยงเบน” ที่สำคัญอาทิประเทศเยอรมันในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่งที่แม้จะมีการพัฒนาทาง

⁵ Seymour Martin Lipset. “Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy”. *The American Political Science Review*. 53:1 (March 1959). p. 75.

⁶ Ibid. pp. 83-85.

⁷ Gabriel Almond and Sidney Verba. *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. (Princeton: Princeton University Press, 1963). p. 3.

เศรษฐกิจที่ก้าวหน้า แต่กลับไม่สามารถสถาปนาประชาธิปไตยที่มีเสถียรภาพได้ หรือในกรณีของ
ละตินอเมริกาที่บางประเทศอาทิคิวบา และเวเนซุเอลาในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง ที่แม้จะมี
ระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่ก้าวหน้า แต่ยังคงอยู่ภายใต้การปกครองแบบเผด็จการ และในทัศนะ
ของอัลมอนต์ และเวอร์บาช่องว่างเหล่านี้สามารถเติมเต็มได้ด้วยการศึกษาวัฒนธรรมการเมือง⁸

ตาราง 1.1 กลุ่มตัวแปรในการอธิบายจุดเริ่มต้นทางสังคมของเผด็จการและประชาธิปไตย
ของแบร์ริงตัน มัวร์ จูเนียร์

	เส้นทางแรก การปฏิบัติโดยกลุ่มทุน		เส้นทางที่สอง ทุนนิยมแบบปฏิกริยา	เส้นทางที่สาม คอมมิวนิสต์
	อังกฤษ/อเมริกา	ฝรั่งเศส	ญี่ปุ่น/เยอรมนี	รัสเซีย/จีน
ตัวแปรอื่นๆ - ศักยภาพของ กลุ่มชาวนา - รูปแบบการค้า สินค้าเกษตร	ต่ำ ตลาด	สูง กตจี แรงงาน	ต่ำ กตจีแรงงาน	สูง กตจีแรงงาน
ตัวแปรต้น - แรงขับเคลื่อน ของนายทุน - รูปแบบการ ปฏิบัติ	เข้มแข็ง ปฏิบัติโดยนายทุน		ปานกลาง ปฏิบัติจากเบื้องบน	ต่ำ ปฏิบัติชาวนา
ตัวแปรตาม	ทุนนิยมประชาธิปไตย		ฟาสซิสต์	คอมมิวนิสต์

ที่มา: ปรับปรุงจาก Theda Skocpol. "A Critical Review of Barrington Moore's Social Origin of Dictatorship and Democracy",
Politics and Society. 4:3 (Fall 1973). p. 10.

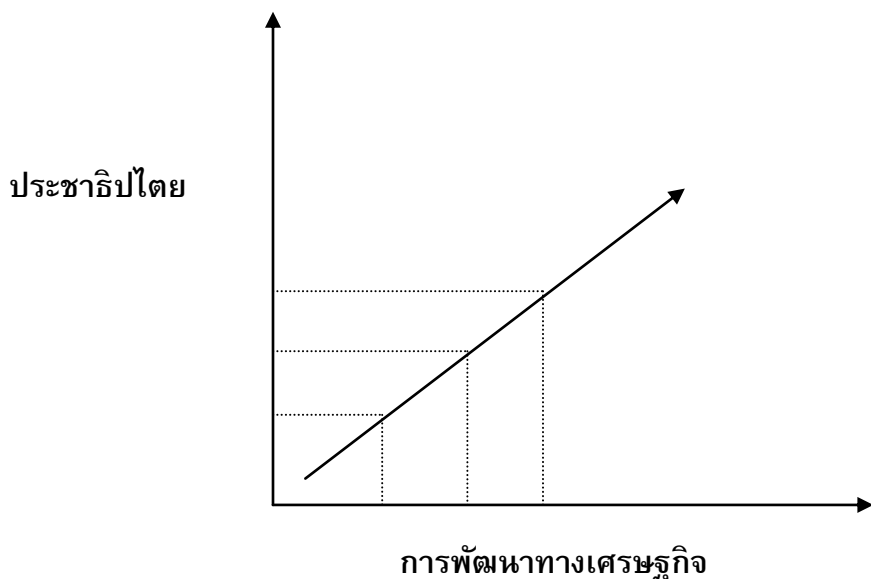
จากการศึกษาด้วยวิธีการศึกษาแบบสำรวจข้ามประเทศในห้าประเทศ อัลมอนต์ และ
เวอร์บาได้ข้อสรุปว่าวัฒนธรรมทางการเมืองที่เหมาะสมกับการรักษากระบวนการทางการเมืองแบบ
ประชาธิปไตยที่มีเสถียรภาพและประสิทธิภาพคือวัฒนธรรมพลเมือง (civic culture) ซึ่งมี
คุณลักษณะสำคัญคือเป็นวัฒนธรรมที่ผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมแบบคับแคบ (parochial)
วัฒนธรรมแบบไพร่ฟ้า (subject) และวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม (participant) ไว้ได้อย่างลงตัว
กล่าวคือแม้ว่าพลเมืองจะตื่นตัวจะดำเนินกิจกรรมทางการเมือง แต่ความตื่นตัวดังกล่าวไม่ได้มีมาก
เกินไปจนเป็นการทำลายอำนาจหน้าที่ของรัฐบาล แม้ว่าพลเมืองจะมีการยึดมั่นในอุดมการณ์หรือ

⁸ Ibid. p. 9.

หลักการบางประการ แต่การยึดมั่นดังกล่าวเป็นไปอย่างพอประมาณและไม่ยึดติดจนทำให้ไม่อาจประนีประนอมได้ นอกจากนี้วัฒนธรรมแบบพลเมืองมีความเกี่ยวข้องกับแนวทางการความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และระหว่างคนในสังคมในภาพรวมในแนวทางที่จะทำให้เกิดความเชื่อมั่นไว้วางใจ (trust) ที่ขยายไปในวงกว้าง⁹

นอกจากงานที่ศึกษาเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ และเงื่อนไขทางวัฒนธรรมแล้ว งานที่สำคัญอีกชิ้นหนึ่งในระลอกแรกนี้คืองานที่ศึกษาเงื่อนไขทางสังคมของประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของชนชั้นนายทุน ของแบร์ริงตัน มัวร์ จูเนียร์ (Barrington Moore Jr.) งานชิ้นนี้ได้ทำการศึกษาเส้นทางการพัฒนาจากสังคมดั้งเดิมไปสู่สังคมสมัยใหม่ในสามเส้นทางนั้นคือเส้นทางการปฏิวัติโดยนายทุน เส้นทางการปฏิวัติจากเบื้องบน (ชนชั้นนำ) และเส้นทางการปฏิวัติโดยชาวนา (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในตาราง 1.1) มัวร์พบว่าเงื่อนไขที่จำเป็นสำหรับการเกิดขึ้นของประชาธิปไตยคือการปฏิวัติโดยชนชั้นนายทุน ซึ่งเป็นเส้นทางที่เกิดขึ้นในอังกฤษ สหรัฐอเมริกา และฝรั่งเศส จากผลการศึกษาในลักษณะดังกล่าวได้นำไปสู่ข้อสรุปที่ว่า “ไม่มีชนชั้นนายทุน ไม่มีประชาธิปไตย”¹⁰

แผนภาพที่ 1.1 ความสัมพันธ์แบบเส้นตรงระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจและประชาธิปไตย

ที่มา: Todd Landman. *Issues and Methods in Comparative Politics*. 3rd edition. (London: Routledge, 2008). p. 63.

⁹ Ibid. p. 360.

¹⁰ Barrington Moore Jr. *Social Origins of Dictatorship and Democracy: Lord and Peasant in the Making of the Modern World*. (Boston: Beacon Press, 1966). p. 418.

ในภาพรวมแม้ว่างานในสามกลุ่มนี้จะบ่งชี้เงื่อนไขที่จำเป็นของประชาธิปไตยที่แตกต่างกัน แต่หากพิจารณาอย่างลึกซึ้งจะเห็นได้ว่างานทั้งสามกลุ่มนี้อยู่ภายใต้อิทธิพลของฐานคิดเดียวกัน นั่นคือฐานคิดตามทฤษฎีการทำให้ทันสมัย (modernization theory) และแนวคิดการพัฒนาทางการเมือง (political development) ทฤษฎีดังกล่าวมองเส้นทางการพัฒนาแบบเป็นเส้นตรง ที่มุ่งไปในทิศทางเดียวอย่างเป็นลำดับขั้นตอน นั่นคือเส้นทางการพัฒนาจากสังคมแบบดั้งเดิมที่ด้อยพัฒนาไปสู่สังคมที่พัฒนาแล้ว ผ่านการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่จะนำไปสู่การพัฒนาอุตสาหกรรม การทำให้เป็นเมือง การขยายระดับการศึกษา การติดต่อสื่อสารระหว่างกัน และการรวมกลุ่มทางการเมือง ซึ่งเส้นทางเหล่านี้ในท้ายที่สุดจะนำไปสู่เส้นทางของประชาธิปไตย ความสัมพันธ์แบบเส้นตรงนี้สามารถแสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนในแผนภาพที่ 1.1 โดยในแผนภาพดังกล่าวได้ชี้ให้เห็นถึงว่ายิ่งระดับการพัฒนาเศรษฐกิจสูงขึ้นเท่าไร แนวโน้มของการพัฒนาประชาธิปไตยจะยิ่งเพิ่มมากขึ้นตามระดับการพัฒนาเศรษฐกิจ

แผนภาพที่ 1.2 สมการทางการเมืองของการพัฒนาเศรษฐกิจและการล่มสลายทางการเมือง

- 1)
$$\frac{\text{การเลื่อนชนชั้นทางสังคม}}{\text{การพัฒนาเศรษฐกิจ}} = \text{ความไม่พึงพอใจทางสังคม}$$
- 2)
$$\frac{\text{ความไม่พึงพอใจทางสังคม}}{\text{โอกาสในการเลื่อนชนชั้นทางสังคม}} = \text{การมีส่วนร่วมทางการเมือง}$$
- 3)
$$\frac{\text{การมีส่วนร่วมทางการเมือง}}{\text{การพัฒนาสถาบันทางการเมือง}} = \text{ความไร้เสถียรภาพทางการเมืองทางการเมือง}$$

ที่มา: Samuel Huntington. *Political Order in Changing Societies*. (New Haven: Yale University Press, 1968). p. 55.

อย่างไรก็ตามในช่วงระยะเวลาไม่นานแนวคิดที่อยู่บนฐานคิดของการทำให้ทันสมัย ได้ถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างมากในหลากหลายประเด็น ที่สำคัญได้แก่งานของซามูเอล ฮันติงตัน (Samuel Huntington) ที่ชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยอย่างรวดเร็วไม่ได้นำไปสู่การพัฒนาทางการเมืองเสมอไป หากแต่อาจนำไปสู่การล่มสลายทางการเมือง (political decay) ได้ สาเหตุที่เป็นเช่นนี้เนื่องมาจากการพัฒนาเศรษฐกิจมักจะนำไปสู่การเลื่อนชนชั้นทางสังคม (social mobilization) ของกลุ่มคนขนาดใหญ่ และหากการเลื่อนชนชั้นทางสังคมเกิดขึ้นเร็วกว่าการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สิ่งที่จะตามมาคือความไม่พึงพอใจทางสังคม (social frustration) และความไม่พึง

พอใจนี้จะเป็นแรงขับเคลื่อนให้พลเมืองมีส่วนร่วมทางการเมืองเพื่อผลักดันให้เกิดการแก้ปัญหาความไม่พึงพอใจดังกล่าว และถ้าหากกระตือรือร้นของการขยายตัวของความต้องการที่จะมีส่วนร่วมทางการเมืองมีสูงกว่า การขยายตัวของการพัฒนาสถาบันทางการเมือง หรือศักยภาพที่สถาบันทางการเมืองจะรองรับความต้องการดังกล่าวได้ ความไร้เสถียรภาพทางการเมืองก็จะยิ่งเกิดขึ้นและอาจนำไปสู่การล่มสลายทางการเมืองได้¹¹ (ดูแผนภาพที่ 1.2)

นอกจากงานของฮันท์ตันแล้ว แนวคิดการพัฒนาการเมืองยังถูกวิพากษ์วิจารณ์จากอีกหลากหลายแง่มุมดังที่เฮาเวิร์ด วียาร์ด (Howard Wiarda) ได้สรุปมาเป็นเจ็ดข้อ ได้แก่ ประการแรกฐานคิดมีอคติ โดยเฉพาะอคติเชิงชาติพันธุ์ที่มองว่าเส้นทางการพัฒนาของยุโรปเหนือกว่าภูมิภาคอื่นๆ ประการที่สองแนวทางการพัฒนาของยุโรปนั้นเกิดขึ้นในช่วงเวลา รวมถึงลำดับขั้นตอนการพัฒนาเฉพาะจึงไม่สามารถที่จะนำไปประยุกต์ได้ในประเทศกำลังพัฒนา ประการที่สาม ความแตกต่างในบริบทระหว่างประเทศระหว่างปัจจุบันและอดีต ประการที่สี่ ฐานคิดการทำให้ทันสมัยมักมีมุมมองที่บิดเบือนต่อสถาบันดั้งเดิม โดยเฉพาะมุมมองที่ว่าสถาบันดั้งเดิมจะถูกแทนที่ด้วยสถาบันแบบใหม่ ทั้งๆที่ในความเป็นจริงแล้วในประเทศที่พัฒนาแล้วสถาบันดั้งเดิมหลายสถาบันยังคงอยู่ ประการที่ห้า เป้าหมายที่ตั้งไว้ไม่ว่าจะเป็นการสร้างสถาบันแบบใหม่ทั้งพรรคการเมือง สถาบันนิติบัญญัติ ศาลที่เป็นอิสระเป็นการสร้างความคาดหวังในระดับที่สูงจนยากที่จะบรรลุผล ประการที่หก การสนับสนุนการพัฒนาทางการเมืองอาจถูกมองว่าเป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์สงครามเย็นของสหรัฐ ประการที่เจ็ด การทำลายสถาบันดั้งเดิม ในขณะที่สถาบันแบบใหม่ยังไม่สามารถพัฒนาศักยภาพได้อย่างเต็มที่อาจส่งผลร้ายต่อประเทศกำลังพัฒนา¹²

แม้ว่างานในกลุ่มนี้จะถูกวิพากษ์วิจารณ์จากหลากหลายด้าน แต่เป็นที่น่าสนใจว่าข้อถกเถียงของงานในกลุ่มนี้สามารถดำรงอยู่มาได้นจนถึงปัจจุบัน โดยงานในหลายชิ้นในระยะหลังยังคงเกิดขึ้นบนฐานข้อถกเถียงดังกล่าว อาทิงานของอดัม เพรชวอร์สกี และคณะ (Adam Przeworski et al) ที่ชี้ว่าการพัฒนาเศรษฐกิจไม่จำเป็นที่จะต้องนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตย และในหลายกรณีประเทศเผด็จการอำนาจนิยมยังคงรักษาเสถียรภาพอยู่ได้แม้ว่าระดับการพัฒนาเศรษฐกิจจะสูงขึ้น พร้อมทั้งชี้ว่าตัวแปรที่ส่งผลต่อเสถียรภาพของระบอบการปกครองไม่ว่าจะเป็นประชาธิปไตยหรือเผด็จการคือรายได้ประชาชาติต่อหัว กล่าวคือในกรณีของประเทศเผด็จการหากมีรายได้ประชาชาติต่อหัวที่สูงกว่า 7,000 เหรียญสหรัฐจะแนวโน้มสูงมากที่จะอยู่รอด ในทำนอง

¹¹ ดู Samuel Huntington. *Political Order in Changing Societies*. (New Haven: Yale University Press, 1968). p. 55.

¹² Howard Wiarda. "Rethinking Political Development: A Look Backward over Thirty Years, And a Look Ahead". *Studies in Comparative International Development*. 24:4 (Winter 1989-1990). pp. 69-71. นอกจากนี้วียาร์ดยังได้วิเคราะห์เชิงวิพากษ์ในประการสุดท้ายว่ากลุ่มนักวิชาการที่ขับเคลื่อนการศึกษาการพัฒนาการเมือง (ที่นำโดยอัลมอนต์) ไม่สามารถปรับตัวได้ เนื่องจากไม่สามารถเปิดรับนักวิชาการรุ่นใหม่เข้ามาร่วมขับเคลื่อนการศึกษการพัฒนาการเมือง ทำให้แก่นักวิชาการรุ่นใหม่หันมาต่อต้านและวิพากษ์วิจารณ์

เดียวกันในกรณีของประเทศประชาธิปไตย ไม่เคยมีประเทศใดที่มีระดับรายได้ประชาชาติต่อหัวที่ 6,055 เหรียญสหรัฐที่จะล่มสลายย้อนกลับกลายเป็นเผด็จการ¹³

แม้ว่างานจำนวนมากจะวิพากษ์วิจารณ์ข้อเสนอของงานกลุ่มนี้ แต่งานบางส่วนพยายามแสดงให้เห็นถึงกลไกการทำงานของการพัฒนาเศรษฐกิจที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตย งานชิ้นสำคัญอาทิงานของคาร์เลส บอร์ซ (Carles Boix) ที่ชี้ให้เห็นถึงปัจจัยเชื่อมโยงที่สำคัญของการพัฒนา และประชาธิปไตยนั้นคือความเสมอภาคทางเศรษฐกิจ โดยบอร์ซชี้ว่าการพัฒนาเศรษฐกิจมักจะนำไปสู่การกระจายรายได้ที่เสมอภาคมากขึ้น ความเสมอภาคทางเศรษฐกิจนี้ช่วยลดกระแสความไม่พอใจของคนจนที่เรียกร้องให้รัฐบาลดำเนินนโยบายกระจายทรัพยากร ซึ่งหากแรงกดดันของกลุ่มคนจนที่เรียกร้องการกระจายทรัพยากรมีมาก กลุ่มคนรวยจำนวนน้อยที่ต้องการรักษาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของตนมักจะปรารถนาจะระบอบการปกครองแบบเผด็จการ แต่หากแรงกดดันของคนจนมีน้อยอันเนื่องมาจากผลของการพัฒนาเศรษฐกิจ แรงต่อต้านต่อการเรียกร้องประชาธิปไตยก็จะน้อย ซึ่งจะทำให้โอกาสของการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยมีมากขึ้นตามมา¹⁴

นอกจากความพยายามที่จะขยายความงานของลิปเซตแล้ว ยังมีความพยายามในอีกด้านหนึ่งที่จะขยายความงานของแบร์ริงตัน มัวร์ในเรื่องเงื่อนไขทางสังคมของประชาธิปไตยอีกด้วย ตัวอย่างของความพยายามดังกล่าวเห็นได้อย่างชัดเจนจากงานของดีทริช รุสเชเมเยอร์ (Dietrich Rueschemeyer) เอเวอลีน ฮูเบอร์ สตีเฟนส์ (Everlyne Huber Stephens) และจอห์น สตีเฟนส์ (John Stephens) ที่ศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยม และการขยายตัวของประชาธิปไตย โดยได้ชี้ว่าการพัฒนาระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมได้ส่งผลในเชิงโครงสร้างสองประการได้แก่ ประการแรก การขยายตัวของชนชั้นผู้ใช้แรงงานในเมือง และการลดจำนวนลงของเกษตรกรในชนบท แนวโน้มเช่นนี้ส่งผลทำให้โอกาสในการรวมกลุ่มเคลื่อนไหวเกิดขึ้นได้ง่ายขึ้นเนื่องจากกลุ่มผู้ใช้แรงงานมักมีความสำนึกในผลประโยชน์ร่วมกัน ขณะเดียวกันการกระจุกตัวในเมือง ประกอบกับการติดต่อสื่อสารที่ง่ายขึ้นได้เอื้อให้การรวมตัวกันดำเนินกิจกรรมเกิดขึ้นได้ง่ายมากขึ้น แตกต่างจากโครงสร้างในสังคมเกษตรกรรมที่โอกาสของชาวนาที่มักกระจายตัวในชนบทในพื้นที่ต่างๆจะสามารถรวมตัวเป็นกลุ่มก้อนมักเกิดขึ้นได้ยาก ประการที่สองการ

13

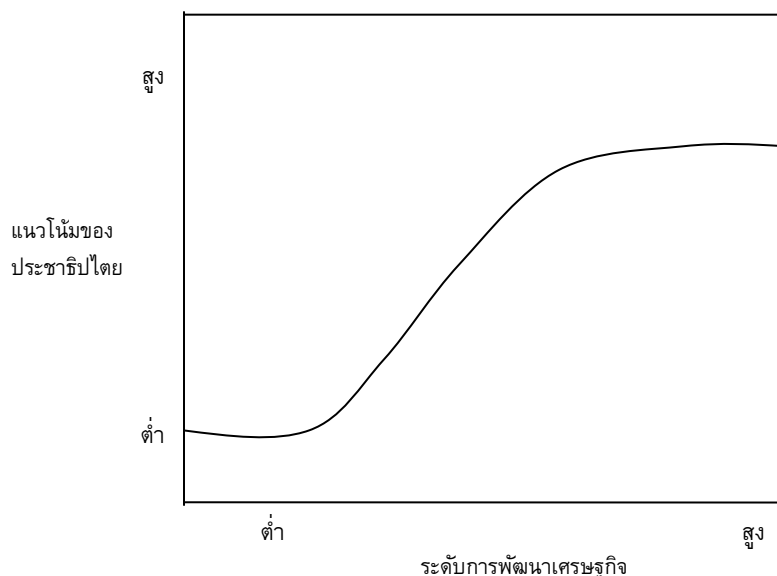
ดู Adam Przeworski, Michael Alvarez, Jose Antonio Cheibub and Fernando Limongi. *Democracy and Development: Political Institutions and Well-being in the World, 1950-1990*. (Cambridge: Cambridge University Press, 2000). Chapter 2.; Adam Przeworski, Michael Alvarez, Jose Antonio Cheibub and Fernando Limongi. "What Makes Democracies Endure?". *Journal of Democracy*. 7:1(1996): 39-55.; Adam Przeworski and Fernando Limongi. "Modernization: Theories and Facts". *World Politics*. 49:2 (January 1997): 155-183.

14

ดู Carles Boix. *Democracy and Redistribution*. (Cambridge: Cambridge University Press, 2003). pp. 10-12.; Carles Boix and Susan Stokes. "Endogenous Democratization". *World Politics*. 55 (July 2003). pp. 539-340.; Carles Boix. "The Roots of Democracy". *Policy Review*. 135 (February/March 2006). p. 8.

ขยายตัวของชนชั้นนายทุนที่ก้าวขึ้นมาถ่วงดุลอำนาจของชนชั้นสูง ในทางตรงกันข้ามกับข้อสรุปของมาร์ทซ์ที่ว่า “ไม่มีชนชั้นนายทุน ไม่มีประชาธิปไตย” งานของทั้งสามกลับชี้ว่าตัวแสดงสำคัญที่มักจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยคือชนชั้นผู้ใช้แรงงาน อันเนื่องมาจากการขยายจำนวนและบทบาทของกลุ่มนี้¹⁵

แผนภาพที่ 1.3 ความสัมพันธ์รูปตัวเอสระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจและประชาธิปไตย

ที่มา: ปรับปรุงจาก Barbara Geddes. “What Do We Know About Democratization After Twenty Years?”. *Annual Review of Political Science*. 2 (1999). p. 118.

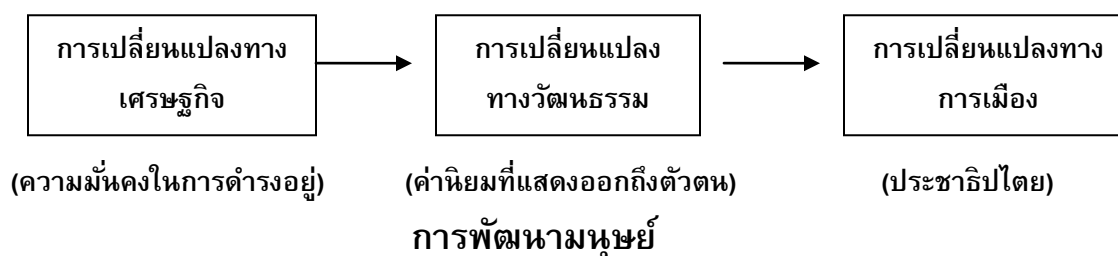
หากพิจารณาทิศทางการถกเถียงในระยะหลังจะพบว่า แม้นักวิชาการส่วนมากจะตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจ ในขณะเดียวกันได้ยอมรับถึงปัจจัยอื่นๆ ด้วยเช่นกัน แม้กระทั่งลิปเซตเองในงานชิ้นหลังที่ทบทวนข้อเสนอเดิมยังยอมรับว่า “เราไม่สามารถกล่าวเป็นการทั่วไปถึงสูตรสำเร็จ (ของการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตย)...มีหลายปัจจัยที่ส่งผลต่อความเป็นไปได้ของประชาธิปไตย แต่ปัจจัยเหล่านี้ไม่ได้กำหนดผลลัพธ์”¹⁶ อย่างไรก็ตามในภาพรวมงานเหล่านี้ไม่ได้นำไปสู่การปฏิเสธฐานคิดทฤษฎีการทำให้ทันสมัยโดยทั้งหมด หากแต่นำไปสู่การปรับปรุงทฤษฎีให้สอดคล้องกับความเป็นจริงมากขึ้น โดยหนึ่งในความพยายามดังกล่าวคืองานของโรนัลด์ อิงเกลฮาร์ต (Ronald Inglehart) และคริสเตียน เวลเซล (Christian Welzel) ซึ่งเสนอการ

¹⁵ Dietrich Rueschemeyer, Evelyne Huber Stephens and John Stephens. *Capitalist Development and Democracy*. (Chicago: University of Chicago Press, 1992). pp. 58-60.

¹⁶ Samuel Martin Lipset. “The Social Requisites of Democracy Revisited”. *American Sociological Review*. 59 (February 1994). p. 17.

ปรับปรุงทฤษฎีการทำให้ทันสมัยดังนี้ ประการแรกการทำให้ทันสมัยไม่ได้เป็นเส้นตรง และไม่ได้มุ่งไปทิศทางเดียวโดยไม่อาจย้อนกลับได้ ประการที่สองการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ขึ้นอยู่กับเส้นทางในอดีต (path dependence) โดยเฉพาะอิทธิพลทางศาสนาและมรดกทางประวัติศาสตร์ ประการที่สามการทำให้ทันสมัยไม่ใช่สิ่งเดียวกับการทำให้เป็นตะวันตก ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างของการพัฒนาที่ประสบความสำเร็จในเอเชียตะวันออก ประการที่สี่การทำให้ทันสมัยไม่ได้นำไปสู่ประชาธิปไตยโดยอัตโนมัติ แต่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมไปสู่สังคมยุคหลังอุตสาหกรรมเพิ่มความเป็นไปได้ของประชาธิปไตยที่ยั่งยืน¹⁷

แผนภาพ 1.4 ตัวแบบการทำให้ทันสมัยตามแนวคิดของอิงเกลฮาร์ตและเวลเซล

ที่มา: Ronald Inglehart and Christian Welzel. *Modernization, Cultural Change and Democracy: The Human Development Sequence*. (New York: Cambridge University Press, 2005). p. 134.

ดังนั้นจากเดิมที่แนวคิดการทำให้ทันสมัยมองความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจและประชาธิปไตยในลักษณะของเส้นตรงดังแผนภาพที่ 1.3 นักวิชาการในปัจจุบันตระหนักว่าความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทั้งสองไม่ได้เป็นเส้นตรง หากแต่มีลักษณะเป็นเส้นโค้งรูปตัวเอส (S curve) ที่สะท้อนให้เห็นถึงแนวโน้มของประชาธิปไตยที่จะมากขึ้นหากระดับการพัฒนาเศรษฐกิจสูงขึ้น หรือมองว่าการพัฒนาเศรษฐกิจไม่ได้ส่งผลต่อประชาธิปไตยโดยตรงหากแต่ทำงานผ่านตัวแปรอื่นๆ อาทิตัวแปรทางวัฒนธรรม ดังที่เสนอไว้โดยอิงเกลฮาร์ต และเวลเซล (ดูแผนภาพที่ 1.4)

3. ข้อถกเถียงระลอกที่สอง: การเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตย

จุดเริ่มต้นของข้อถกเถียงในระลอกที่สองเกิดขึ้นจากงานของดังค์วาร์ต (Dankwart Rustow) ในบทความเรื่อง “การเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตย” รัสเทวได้เสนอตัวแบบ

¹⁷ Ronald Inglehart and Christian Welzel. “Changing Mass Priorities: The Link Between Modernization and Democracy”. *Perspectives on Politics*. 8:2 (June 2010). pp. 552-553.; Ronald Inglehart and Christian Welzel. “How Development Leads to Democracy: What We Know About Modernization?”. *Foreign Affairs*. 88:2 (March/April 2009). pp. 37-38.

ที่เสมอเหมือนที่เห็นพลวัตในการวิเคราะห์กระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตย ในการพัฒนาตัวแบบดังกล่าวรัสเทอร์วได้อธิบายถึงข้อกำหนดเบื้องต้นในการศึกษาได้แก่ ประการแรก ปัจจัยที่ส่งผลต่อเสถียรภาพของประชาธิปไตยไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นปัจจัยเดียวกับที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตย ประการที่สอง การศึกษาประชาธิปไตยต้องพึงตระหนักว่า “สหสัมพันธ์” (correlation) ไม่ใช่สิ่งเดียวกับความสัมพันธ์เชิงเหตุ-ผล (causation) ประการที่สาม ความสัมพันธ์เชิงเหตุ-ผลไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นไปในทิศทางที่ปัจจัยเชิงเศรษฐกิจ-สังคม ส่งผลต่อปัจจัยทางการเมือง ประการที่สี่ ความสัมพันธ์เชิงเหตุ-ผลไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นไปในทิศทางที่ปัจจัยเชิงแนวคิด-วัฒนธรรม ส่งผลต่อการกระทำหรือพฤติกรรมของตัวแสดงเสมอไป ประการที่ห้า เส้นทางสู่ประชาธิปไตยไม่จำเป็นจะต้องมีเส้นทางเดียว ประการที่หก ปัจจัยต่างๆอาจส่งผลที่แตกต่างกันในแต่ละขั้นตอนของการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตย ประการที่เจ็ด แม้กระทั่งในสังคมเดียวกัน หากมีความแตกต่างในกาลและเทศะอาจส่งผลทำให้ลักษณะของประชาธิปไตยแตกต่างกันได้ ประการที่แปด การศึกษาการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยจำเป็นต้องศึกษาช่วงเวลาก่อนหน้าการเปลี่ยนผ่าน จนถึงช่วงหลังการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยแล้ว ประการที่เก้า ในการศึกษาตรรกะและการทำงานของปัจจัยภายในที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตย ผู้ศึกษาอาจจะบางกรณีที่มีการเปลี่ยนผ่านอาจเกิดจากปัจจัยภายนอกไว้ในฐานที่เข้าใจ ประการสุดท้าย การพัฒนาตัวแบบในเชิงอุดมคติของการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยอาจเกิดขึ้นจากการศึกษากรณีศึกษาสองถึงสามกรณีโดยละเอียด และนำเอาตัวแบบที่ได้ไปประยุกต์และทดสอบใช้ในกรณีอื่นๆ¹⁸ ข้อกำหนดเหล่านี้นอกจากจะเป็นฐานในการพัฒนาตัวแบบเชิงพลวัตของรัสเทอร์วแล้ว ยังเป็นฐานคติสำคัญของนักวิชาการที่ศึกษาการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยอีกด้วย

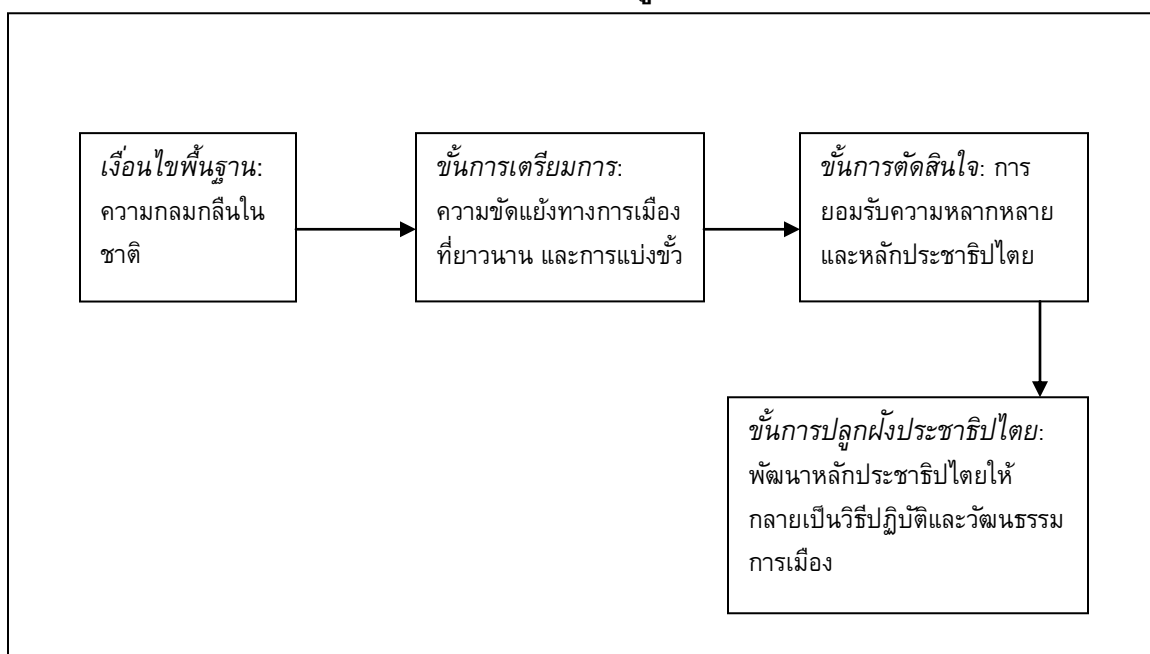
ตัวแบบเชิงพลวัตที่อธิบายกระบวนการของการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยที่เสนอโดยรัสเทอร์วนั้นมีจุดเริ่มต้นจากเงื่อนไขพื้นฐานนั่นคือความเป็นเอกภาพหรือความกลมกลืนในชาติ (national unity) เงื่อนไขข้อนี้รัสเทอร์วอธิบายว่าพลเมืองส่วนใหญ่ของประเทศจะต้องไม่มีข้อสงสัยในชุมชนทางการเมืองที่พวกเขาเป็นส่วนหนึ่ง หรือยอมรับในอัตลักษณ์บางประการของชุมชนการเมืองร่วมกัน¹⁹ จากเงื่อนไขเริ่มต้นดังกล่าวในขั้นการเตรียมการเปลี่ยนผ่าน องค์ประกอบสำคัญในขั้นตอนนี้คือความขัดแย้งทางการเมือง และการแบ่งขั้วในสังคม โดยคุณลักษณะของความขัดแย้งนี้อาจแตกต่างกันในแต่ละประเทศ เช่นในสวีเดนซึ่งเป็นกรณีศึกษาสำคัญของรัสเทอร์ว ที่ความขัดแย้งเริ่มจากกลุ่มชาวนา จากนั้นขยายมาสู่ชนชั้นกลางในเมือง และชนชั้นผู้ใช้แรงงาน โดยที่มีคู่ขัดแย้งคือฝ่ายอนุรักษนิยมที่ประกอบไปด้วยกลุ่มชนชั้นที่ครอบครองที่ดิน กลุ่มนายทุน และกลุ่มข้าราชการหรือในกรณีของตุรกีที่ความขัดแย้งเกิดขึ้นระหว่างเมืองและชนบท เป็นต้น นอกจากความขัดแย้ง

¹⁸ Dankwart Rustow. “Transitions to Democracy: Toward a Dynamic Model”. *Comparative Politics*. 2:3 (April 1970). p. 346.

¹⁹ Ibid. p. 350.

ต้องเกิดจากประเด็นที่จะแบ่งแยกกลุ่มคนในสังคมแล้ว องค์ประกอบของความขัดแย้งที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือการเกิดขึ้นของกลุ่มชนชั้นนำใหม่ที่เข้ามานำมวลชนในความขัดแย้งกับกลุ่มชนชั้นนำเดิม ดังนั้นเมื่อความขัดแย้งดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง สิ่งที่มีก็จะเกิดขึ้นตามมาคือการแบ่งขั้วในสังคมเป็นสองขั้ว (polarization)²⁰

แผนภาพที่ 1.5 ตัวแบบกระบวนการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตย

ที่มา: ปรับปรุงจาก Rustow. "Transitions to Democracy". pp. 350-361.

เมื่อความขัดแย้งได้นำไปสู่การแบ่งขั้วสิ่งที่มีก็จะเกิดขึ้นต่อเนื่องคือความตระหนักในหมู่ชนชั้นนำถึงการมีอยู่ของความหลากหลายในสังคมท่ามกลางความกลมกลืนในชาติ (diversity in unity) ความตระหนักเช่นนี้เป็นสิ่งสำคัญที่จะปูทางไปสู่การเจรจาตกลงเพื่อประนีประนอมระหว่างชนชั้นนำ และประชาธิปไตยมักเป็นหนึ่งในทางเลือกในการเจรจาระหว่างชนชั้นนำ อย่างไรก็ตามเส้นทางสู่การประนีประนอมไม่ได้ราบรื่นเสมอไป ในหลายกรณีหากชนชั้นนำไม่สามารถตกลงกันได้ ในขั้นต้นมักจะส่งผลย้อนกลับไปเริ่มต้นในขั้นการเตรียมการนั่นคือ การต่อสู้ขัดแย้งแบ่งขั้วในสังคมเช่นเดิม²¹ และหากผลการประนีประนอมนำไปสู่การยอมรับการปกครองในรูปแบบของประชาธิปไตย จะส่งผลให้เกิดการก้าวจากขั้นตอนของการเปลี่ยนผ่านไปสู่ขั้นตอนของการสร้าง

²⁰ Ibid. p. 352-354.

²¹ Ibid. p. 356.

ความเข้มแข็งให้กับประชาธิปไตย หรือที่รัสเทอร์เรียกว่าการปลูกฝังหรือสร้างความคุ้นเคย (habituation) ในรูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตยนั่นเอง (ดูแผนภาพ 1.5)

หากงานของรัสเทอร์เป็นจุดเริ่มต้น งานชิ้นสำคัญที่ทำให้การศึกษาการเมืองเปรียบเทียบและประชาธิปไตยตกผลึกและกลายเป็นหนึ่งในประเด็นสำคัญในการศึกษาการเมืองเปรียบเทียบและประชาธิปไตยคืองานในชุดที่ร่วมกันเป็นบรรณาธิการของกิลเยโม โอตอนเนลล์ ฟิลลิป ชมิตเตอร์ และลอเรนซ์ ไวท์เฮด ที่ศึกษาการเปลี่ยนผ่านจากเผด็จการอำนาจนิยมในละตินอเมริกาและยุโรปใต้²² ผลของงานในชุดดังกล่าวประกอบกับการเปลี่ยนแปลงบริบทแวดล้อมที่เกิดจากกระแสคลื่นลูกที่สามของประชาธิปไตยที่เริ่มต้นในปีค.ศ. 1974 ที่ยุโรปได้ และการเปลี่ยนแปลงในค่านิยมของฝ่ายซ้ายในมุมมองที่มีต่อประชาธิปไตย ได้ส่งผลให้เกิดการขยายตัวในการศึกษาการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยมากขึ้นในช่วงทศวรรษที่ 1980 และ 1990²³

ในงานชุดนี้ยังคงเห็นได้ถึงอิทธิพลจากงานของรัสเทอร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการชี้ให้เห็นว่าการก่อตัวของความขัดแย้ง โดยเฉพาะระหว่างกลุ่มชนชั้นนำสายอ่อน (soft-liners) และสายแข็ง (hard-liners) เป็นชนวนเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนผ่านจากระบอบเผด็จการอำนาจนิยมไปสู่ประชาธิปไตย โดยฝ่ายแรกมักจะชี้ให้เห็นว่าในท้ายที่สุดแล้วการปกครองในรูปแบบประชาธิปไตยจะเป็นสิ่งที่ยากจะหลีกเลี่ยงได้²⁴ ในกระบวนการเปลี่ยนผ่านนอกจากจะเกี่ยวข้องกับความแบ่งแยกระหว่างชนชั้นนำที่อยู่ใต้อำนาจแล้ว ในหลายกรณีการเปลี่ยนผ่านมักจะมีจุดเริ่มต้นจากการขยายระดับเสรีภาพทางการเมือง (liberalization) ซึ่งเกี่ยวข้องกับการผ่อนคลายการใช้อำนาจในการปราบปรามการดำเนินกิจกรรมทางการเมือง โดยผลจากการขยายระดับเสรีภาพทางการเมืองคือการกลับฟื้นคืนมาของประชาสังคม (resurrecting civil society) ซึ่งการตื่นตัวของภาคประชาสังคมจะสร้างแรงกดดันต่อการเปลี่ยนผ่านตามมา ในหลายกรณีอาจนำไปสู่การล่มสลายของระบอบเผด็จการ และในหลายกรณีได้เร่งกระบวนการเจรจาและหาข้อตกลงระหว่างชนชั้นนำ และนำไปสู่การจัดการเลือกตั้งที่จะเป็นการวางหมุดหมายของการเปลี่ยนผ่านในท้ายที่สุด

อย่างไรก็ตามดังที่โอตอนเนลล์ และชมิตเตอร์ได้กล่าวไว้ในตอนแรกว่ากระบวนการเปลี่ยนผ่านไม่จำเป็นว่าจะต้องมีรูปแบบเดียวและเป็นไปตามขั้นตอนโดยทั้งหมด คุณลักษณะสำคัญของกระบวนการเปลี่ยนผ่านคือความไม่แน่นอน และสถานการณ์ที่สามารถเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วจนยากจะคาดการณ์ได้ (fortuna) จากคุณลักษณะสำคัญเหล่านี้ทำให้ระเบียบวิธีการศึกษา

²² จู Guillermo O'Donnell, Philippe Schmitter and Lawrence Whitehead. eds. *Transitions from Authoritarian Rule: Prospects for Democracy*. 4 vols. (Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1986).

²³ Gerardo Munck. "Democracy Studies: Agendas, Findings and Challenges". In Dirk Berg-Schlosser. ed. *Democratization: The State of the Art*. 2nd edition. (Opladen: Barbara Budrich Publishers, 2007).

²⁴ Guillermo O'Donnell and Philippe Schmitter. *Transitions from Authoritarian Rule: Tentative Conclusion About Uncertain Democracies*. (Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1986). p. 19, 21.

แบบวิทยาศาสตร์โดยทั่วไปเป็นสิ่งที่อาจจะไม่เหมาะสม หรือมีข้อจำกัดในการประยุกต์ใช้เพื่อ คาดการณ์เหตุการณ์²⁵ อย่างไรก็ตามไม่ได้หมายความว่าไอตอนเนลล์และซมิตเตอร์จะปฏิเสธ ความสำคัญของปัจจัยเชิงโครงสร้าง ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจ หรือชนชั้นทางสังคม หรือ ปัจจัยภายนอก โดยสิ้นเชิง หากแต่มองว่าภายใต้สถานการณ์ของความไม่แน่นอนที่ไม่อาจคาดเดา ได้ของการเปลี่ยนผ่าน ปัจจัยเหล่านี้ไม่อาจทำนายเหตุการณ์ได้นั่นเอง²⁶

งานกลุ่มนี้ที่มุ่งเน้นศึกษาบทบาทของชนชั้นนำที่มีในช่วงเปลี่ยนผ่านอาจกล่าวได้ว่าเป็น งานกระแสหลักในการศึกษาการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตย²⁷ และการเกิดขึ้นของงานในกลุ่มนี้ ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนจุดมุ่งเน้นในการศึกษาประชาธิปไตยจากการมุ่งพิจารณาปัจจัยเชิง “โครงสร้าง” ในข้อถกเถียงระลอกแรก มาเป็นปัจจัยเชิง “ตัวแสดง” อย่างไรก็ตามแม้ว่างานที่มุ่ง ศึกษาชนชั้นนำจะเป็นงานกระแสหลักในกลุ่มนี้ แต่ในช่วงหลังเริ่มมีงานที่ให้ความสำคัญกับปัจจัย อื่นๆอีกด้วย ในภาพรวมสามารถจำแนกงานในกลุ่มนี้ได้เป็นสี่แนวทางได้แก่ งานที่มุ่งศึกษาบทบาท ของชนชั้นนำ งานที่พยายามผสมผสานทั้งปัจจัยเชิงโครงสร้างและตัวแสดง งานที่ได้รับอิทธิพลจาก แนวการศึกษาแบบเศรษฐศาสตร์การเมือง และงานที่ได้รับอิทธิพลจากแนวการศึกษาแบบทางเลือก ที่มีเหตุผล (rational choice approach)²⁸ และสถาบันนิยมเชิงทางเลือกที่มีเหตุผล (rational choice institutionalism)²⁹

งานในกลุ่มที่สองที่พยายามผสมผสานปัจจัยเชิงโครงสร้างและปัจจัยเชิงตัวแสดงพบได้ ในงานของซามูเอล ฮันทิงตัน โดยในหนังสือคลื่นลูกที่สามของฮันทิงตัน นอกจากจะชี้ให้เห็นถึงการ ก่อตัวของคลื่นลูกที่สามของการทำให้เป็นประชาธิปไตยในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 แล้ว ฮันทิงตัน ยังทำการวิเคราะห์ถึงปัจจัยต่างๆที่ส่งอิทธิพลต่อการเกิดขึ้น รวมถึงกระบวนการของการเกิดขึ้นของ คลื่นลูกที่สามอีกด้วย สำหรับฮันทิงตันแล้วคลื่นของการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยแต่ละครั้งมี คุณลักษณะเฉพาะ และเกี่ยวพันกับปัจจัยต่างๆที่แตกต่างกัน เฉพาะในส่วน of คลื่นลูกที่สามฮันทิง ตันได้บ่งชี้ถึงปัจจัยสำคัญห้าประการได้แก่ วิกฤตความชอบธรรมของประเทศเผด็จการ การ

²⁵ Ibid. pp. 3-5.

²⁶ Ibid. pp. 5, 18-19.

²⁷ นอกจากงานที่ศึกษาการเปลี่ยนผ่านจากเผด็จการไปสู่ประชาธิปไตยแล้ว ยังมีงานที่ศึกษาการย้อนกลับจากประชาธิปไตยไปสู่เผด็จการ โดย มีจุดมุ่งเน้นที่การศึกษามหาชนของชนชั้นนำอีกด้วย ดู Juan Linz and Alfred Stepan, eds. *The Breakdown of Democratic Regimes*. (Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1978).

²⁸ แนวการศึกษาเชิงทางเลือกที่มีเหตุผลเป็นแนวคำอธิบายที่มองว่าผลลัพธ์หรือปรากฏการณ์ทางการเมืองมีที่มาจากตัวปัจเจกชนชนที่โดย พื้นฐานแล้วเป็นตัวแสดงที่มีเหตุผล และต้องการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนให้มากที่สุดและในการอธิบายปรากฏการณ์มักจะใช้วิธีการ แบบนิรนัย และอธิบายจากระดับตัวแสดงเป็นหลัก

²⁹ สถาบันนิยมเชิงทางเลือกที่มีเหตุผลมองว่าผลลัพธ์หรือปรากฏการณ์ทางการเมืองมีที่มาจากตัวปัจเจกชนที่โดยพื้นฐานแล้วเป็นตัวแสดงที่มี เหตุผล และต้องการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนให้มากที่สุด อย่างไรก็ตามในการกำหนดทางเลือกของตัวแสดงมักจะได้รับอิทธิพลจาก เงื่อนไขเชิงสถาบันที่แวดล้อม

ขยายตัวของรายได้และระดับการศึกษา การเปลี่ยนแปลงในทัศนคติของศาสนจักรคาทอลิก การเปลี่ยนแปลงในทัศนคติขององค์การระหว่างประเทศ สหรัฐอเมริกา และสหภาพโซเวียต และผลกระทบต่อเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยของประเทศหนึ่งส่งผลไปยังประเทศอื่นๆ³⁰

แม้ว่าปัจจัยเชิงโครงสร้างเหล่านี้จะส่งอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตย แต่ไม่เพียงพอที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ในกระบวนการเปลี่ยนแปลงทุกครั้งต้องเกี่ยวข้องกับปฏิสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นนำทั้งที่อยู่ในอำนาจ และที่ไม่ได้อยู่ในอำนาจ และลักษณะปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจที่แตกต่างกันระหว่างสองฝ่ายได้ส่งผลทำให้เส้นทางการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยแตกต่างกันในสามเส้นทางได้แก่ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างระบอบการปกครอง (transformation) ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อกลุ่มชนชั้นนำที่อยู่ในอำนาจมีบทบาทนำในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตย การเข้ามาแทนที่ในโครงสร้างอำนาจ (replacement) ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อชนชั้นนำฝ่ายตรงข้ามกับรัฐบาลแสดงบทบาทนำในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงสู่ประชาธิปไตยและส่งผลทำให้ชนชั้นนำที่เคยอยู่ในอำนาจต้องสิ้นสุดการครองอำนาจ และการเปลี่ยนแปลงในลักษณะของการแทนที่ระบอบการปกครอง (transplacement) ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อชนชั้นนำทั้งสองฝ่ายร่วมมือกันในการผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตย³¹

สำหรับตัวอย่างของงานในกลุ่มที่สามที่ได้รับอิทธิพลจากแนวการศึกษาแบบเศรษฐศาสตร์การเมืองนั้น ที่สำคัญได้แก่งานของสเตฟาน แฮกการ์ด (Stephan Haggard) และโรเบิร์ต คอฟมัน (Robert Kaufman) ในงานของทั้งสองได้ให้ความสำคัญกับเงื่อนไขทางเศรษฐกิจที่ส่งผลต่อการกำหนดความต้องการ ทรัพยากร และการดำเนินยุทธศาสตร์ของตัวแสดงในเกมการเปลี่ยนผ่านระบอบ และเงื่อนไขทางเศรษฐกิจที่สำคัญที่ส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงในสามด้านคือ วิกฤตเศรษฐกิจ โดยกลไกการทำงานของวิกฤตเศรษฐกิจต่อการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยคือ ในด้านหนึ่งวิกฤตเศรษฐกิจจะส่งผลให้อำนาจต่อรองของผู้นำเผด็จการที่มีต่อกลุ่มสนับสนุน โดยเฉพาะกลุ่มนายทุนนักธุรกิจอ่อนด้อยลงไป และมีแนวโน้มสูงที่คนกลุ่มนี้จะหันไปสนับสนุนฝ่ายตรงกันข้าม ผลก็คือความเป็นปึกแผ่นของชนชั้นนำเริ่มเกิดความแตกแยก ในขณะที่ความเข้มแข็งของฝ่ายตรงข้ามมีมากขึ้นเป็นลำดับ ในอีกด้านหนึ่งวิกฤตเศรษฐกิจจะเป็นสิ่งที่จุดประกายให้ชนชั้นกลาง และมวลชนชั้นล่างซึ่งเป็นกลุ่มที่จะได้รับผลกระทบจากวิกฤตได้เร็ว และง่ายที่สุด ไม่ว่าจะเป็นผ่านปัญหาการว่างงาน และราคาสินค้าพื้นฐานที่แพงขึ้น ออกมาเรียกร้องผ่านการชุมนุมประท้วง สภาการณ์ดังกล่าวยิ่งเอื้อต่อการที่ชนชั้นนำที่เป็นฝ่ายตรงข้ามของรัฐบาลใช้พลังจากมวลชน และ

³⁰ Samuel Huntington, *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*. (Norman and London: Oklahoma University Press, 1991). pp. 45-46.

³¹ ดูรายละเอียดกระบวนการเปลี่ยนแปลงในแต่ละเส้นทางพร้อมทั้งตัวอย่างได้ใน Huntington, *The Third Wave*. Chapter 3.; Samuel Huntington, "How Countries Democratize". *Political Science Quarterly*. 106:4 (Winter 1991-1992): 579-616.

แรงสนับสนุนที่หันเหจากกลุ่มนายทุนนักธุรกิจในการผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยได้³²

ในงานกลุ่มสุดท้ายที่ได้รับอิทธิพลจากแนวการศึกษาแบบทางเลือกที่มีเหตุผลหรือสถาบันนิยมเชิงทางเลือกที่มีเหตุผลนั้นเป็นงานที่มักประยุกต์ใช้ทฤษฎีเกมในการอธิบายปฏิสัมพันธ์และทางเลือกในการดำเนินยุทธศาสตร์ระหว่างกลุ่มชนชั้นนำที่มีบทบาทในการเปลี่ยนผ่านของระบบ งานชิ้นสำคัญในกลุ่มนี้อาทิงงานของอดัม เพอร์ซอร์สกีซึ่งประยุกต์ทฤษฎีเกมในการศึกษาปฏิสัมพันธ์ภายในกลุ่มชนชั้นนำ ทั้งชนชั้นนำที่อยู่ในอำนาจ (ระหว่างกลุ่มสายแข็งที่ต่อต้านการเปลี่ยนแปลง และกลุ่มที่เชื่อในความจำเป็นของการปฏิรูป) และชนชั้นนำที่เป็นฝ่ายตรงกันข้าม (ระหว่างกลุ่มที่มีความคิดแบบประนีประนอม และกลุ่มหัวรุนแรง)³³ งานที่สำคัญอีกชิ้นหนึ่งในกลุ่มนี้คืองานของดาร์อน อเซโมกลู (Daron Acemoglu) และเจมส์ โรบินสัน (James Robinson) ในงานที่พยายามสร้างกรอบการวิเคราะห์ทั้งขั้นตอนการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยและการสร้างความมั่นคงยั่งยืนให้กับประชาธิปไตย อเซโมกลู และโรบินสันได้มองสังคมว่าประกอบไปด้วยชนชั้นนำและพลเมืองส่วนใหญ่ ซึ่งสองกลุ่มนี้มีความต้องการที่ขัดแย้งกัน โดยชนชั้นนำต้องการระบอบการปกครองที่ไม่ใช่ประชาธิปไตย อันเป็นระบอบการปกครองที่ชนชั้นนำมักจะเป็นผู้ปกครองและกำหนดนโยบายตามที่กลุ่มตนต้องการได้ ในขณะที่พลเมืองส่วนใหญ่ต้องการระบอบประชาธิปไตย จากฐานคติดังกล่าวประชาธิปไตยจะเกิดขึ้นได้เมื่อประชาชนที่ต้องการประชาธิปไตยทำการกดดันชนชั้นนำผ่านทางพลังอำนาจที่ตนเองมี นั่นคือการรวมกลุ่มดำเนินกิจกรรมต่างๆ อาทิ การชุมนุมประท้วง หรือกระทั่งการปฏิวัติ นอกจากนี้ประชาธิปไตยยังอาจเกิดขึ้นโดยการริเริ่มของชนชั้นนำ ในกรณีนี้หากชนชั้นนำมองว่าต้นทุนของประชาธิปไตยนั้นไม่สูงมาก กล่าวคือผลประโยชน์ที่กลุ่มตนอาจจะต้องเสียไปหลังการเปลี่ยนผ่าน ไม่ว่าจะเป็นนโยบายที่ส่งผลต่อการกระจายรายได้ (ในกรณีที่ก่อนเปลี่ยนผ่านโครงสร้างสังคมค่อนข้างมีความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจสูง) โอกาสที่ชนชั้นนำต้องถูกเก็บภาษีทรัพย์สิน (หากโครงสร้างทรัพย์สินของชนชั้นนำไม่สามารถเคลื่อนย้ายได้อาทิงที่ดิน) หรือโอกาสที่ชนชั้นนำจะเข้าไปมีส่วนในการปกครองหลังการเปลี่ยนผ่าน ชนชั้นนำอาจเป็นผู้ริเริ่มกระบวนการเปลี่ยนผ่านเองได้³⁴

ในภาพรวมงานกระแสหลักในกลุ่มนี้ โดยเฉพาะงานที่มุ่งเน้นบทบาทของชนชั้นนำได้ถูกวิพากษ์วิจารณ์เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากแง่มุมของนักวิชาการในกลุ่มทางเลือกที่มี

³² Stephan Haggard and Robert Kaufman. *The Political Economy of Democratic Transitions*. (Princeton: Princeton University Press, 1995). p. 7.; Stephan Haggard and Robert Kaufman. "The Political Economy of Democratic Transitions". *Comparative Politics*. 29:3 (April 1997): 266-267.

³³ Adam Przeworski. *Democracy and the Market: Political and Economic Reform in Eastern Europe and Latin America*. (Cambridge: Cambridge University Press, 1991).

³⁴ Daron Acemoglu and James Robinson. *Economic Origins of Dictatorship and Democracy*. (Cambridge: Cambridge University Press, 2006). pp. xi-xiv.

เหตุผลที่มองว่า แม้งานในกลุ่มนี้จะมีความลุ่มลึกในกรณีศึกษา แต่มักจะชี้ถึงลักษณะความไม่แน่นอนทางประวัติศาสตร์ของแต่ละเหตุการณ์ (historical contingency) หรือความหลากหลายของเส้นทางการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตย แต่สิ่งที่ขาดหายไปคืองานที่มีลักษณะของการเปรียบเทียบอย่างจริงจังที่ต้องการนำเสนอข้อสรุปที่สามารถประยุกต์ใช้ได้เป็นการทั่วไปและสามารถทดสอบได้ หรืองานที่จะนำไปสู่การพัฒนากรอบแนวคิดทางทฤษฎีที่จะสามารถอธิบายทำความเข้าใจประสบการณ์ที่ซับซ้อนของการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยได้โดยง่าย³⁵ สำหรับนักวิชาการในกลุ่มสถาบันนิยมใหม่ได้ตั้งข้อสังเกตเช่นกันว่า สิ่งที่ขาดหายไปในการแสวงหาการศึกษาการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยคือ “ตัวแปรเชิงสถาบัน” การขาดหายไปของตัวแปรดังกล่าวสำหรับนักวิชาการสถาบันนิยมใหม่นับเป็นสิ่งที่น่าฉงนเนื่องจากการศึกษาการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยเกี่ยวข้องกับ “การเปลี่ยนแปลงระบอบ” ซึ่งเกี่ยวข้องกับ “สถาบัน” โดยตรงไม่ว่าจะเป็นสถาบันที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ³⁶

จากกระแสข้อวิจารณ์ดังกล่าวทำให้นักวิชาการบางคนดังเช่น ทอมัส แครอเธอร์ส (Thomas Carothers) ถึงกับประกาศถึง “การสิ้นสุดของกระบวนทัศน์เรื่องการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตย”³⁷ และในระยะหลังนักวิชาการโดยเฉพาะในกลุ่มทางเลือกที่มีเหตุผลจึงพยายามนำเสนอตัวแบบที่เป็นสากลเพื่อศึกษาการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยหรือกระทำการสร้างความมั่นคงและยั่งยืนให้กับประชาธิปไตย หรือกระทั่งหันกลับไปศึกษาปัจจัยเชิงโครงสร้างที่จะสามารถนำไปพัฒนาเป็นข้อสรุปที่สามารถประยุกต์ได้เป็นการทั่วไป

4. ข้อถกเถียงระลอกที่สาม: การสร้างความมั่นคงและยั่งยืนให้กับประชาธิปไตย

หลังจากที่คลื่นประชาธิปไตยลูกที่สามได้ขึ้นถึงจุดสูงสุดในช่วงปลายทศวรรษที่ 1980 ต่อเนื่องมายังต้นทศวรรษที่ 1990 โดยเฉพาะหลังจากการล่มสลายของสงครามเย็นและการเปลี่ยนแปลงระบอบมาเป็นประชาธิปไตยของประเทศที่แต่เดิมอยู่ในกลุ่มสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ ดูเหมือนว่าความท้าทายในการศึกษาจะเปลี่ยนแปลงจาก “กระบวนกรเปลี่ยนแปลงระบอบ” มาสู่ประเด็นที่ว่า “จะอย่างไรให้ประชาธิปไตยในประเทศที่เพิ่งจะเปลี่ยนผ่านเหล่านี้มีความมั่นคงยั่งยืน? หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือจะอย่างไรไม่ให้ประเทศที่เพิ่งจะเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตย

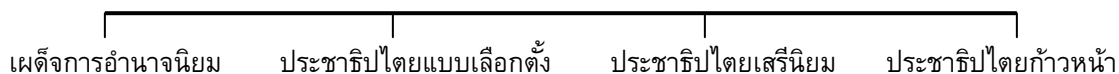
³⁵ Ibid. pp. 81-82.; Nancy Bermeo. “Review: Rethinking Regime Change”. *Comparative Politics*. 22:3 (April 1990). p. 359.; Karen Remmer. “Review: New Theoretical Perspectives on Democratization”. *Comparative Politics*. 28:1 (October 1995). p. 117.

³⁶ Richard Snyder and James Mahoney. “The Missing Variables: Institutions and the Study of Regime Change”. *Comparative Politics*. 32:1 (October 1999). pp. 103-104.

³⁷ ดู Thomas Carothers. “The End of the Transition Paradigm”. *Journal of Democracy*. 13:1 (January 2002): 5-21.

ย้อนกลับไปสู่การปกครองแบบเผด็จการอีกครั้งหนึ่งนั่นเอง?” ประเด็นคำถามนี้ได้ส่งผลทำให้นักวิชาการจำนวนมากได้หันเหความสนใจมาสู่การศึกษาการสร้างควมมั่นคงและยั่งยืนให้กับประชาธิปไตย (democratic consolidation)

แผนภาพที่ 1.6 ลำดับขั้นของการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตย

ที่มา: ปรับปรุงจาก Andreas Schedler. “What is Democratic Consolidation?”. *Journal of Democracy*. 9:2 (1998).

อย่างไรก็ตามในการตอบคำถามดังกล่าว หรือการให้นิยามของคำว่าสร้างควมมั่นคงและยั่งยืนให้กับประชาธิปไตย นักวิชาการแต่ละคนได้ตอบคำถาม หรือให้นิยามที่แตกต่างกันค่อนข้างมาก กิลเยโม โอตอนเนล ในบทความที่วิพากษ์วิจารณ์แนวคิดเรื่องการสร้างควมมั่นคงและยั่งยืนให้กับประชาธิปไตย ได้ชี้ให้เห็นถึงนิยามที่แตกต่างกันถึงสิบสองนิยาม³⁸ ความหลากหลายในนิยาม และจุดมุ่งเน้นในการศึกษานี้ อันเดรส เซดเลอร์ (Andreas Schedler) ชี้ว่าเกิดขึ้นจากธรรมชาติของการสร้างควมมั่นคงและยั่งยืนให้กับประชาธิปไตยที่ค่อนข้างสับสน และสามารถมองได้อย่างน้อยในสองมิติ กล่าวคือในมิติแรกคือมิติความเปลี่ยนแปลงด้านลบ ซึ่งสามารถเกิดขึ้นได้ในกรณีที่ประเทศที่เพิ่งจะเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยกลับล่มสลายและกลับไปสู่การปกครองแบบเผด็จการอำนาจนิยมอีกครั้งหนึ่ง ในกรณีนี้อาจเรียกได้ว่าการล่มสลายของประชาธิปไตย (democratic breakdown) การเปลี่ยนแปลงในด้านลบในอีกกรณีหนึ่งอาจเกิดขึ้นเมื่อประเทศที่เปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยสามารถสร้างเสถียรภาพให้กับระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยได้ในระดับหนึ่ง โดยอาจสามารถยกระดับจากประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง (electoral democracy) ให้เป็นประชาธิปไตยแบบเสรีนิยม (liberal democracy) หรือประชาธิปไตยแบบก้าวหน้า (advanced democracy) ตามลำดับ แต่เมื่อระยะเวลาผ่านไประยะหนึ่งเกิดการผุกร่อนของประชาธิปไตย ซึ่งอาจเกิดขึ้นจากการย้อนกลับของประชาธิปไตยแบบก้าวหน้ากลับไปสู่ประชาธิปไตยแบบเสรีนิยม หรือการย้อนกลับจากประชาธิปไตยแบบเสรีนิยมกลับไปสู่

³⁸ Guillermo O'Donnell. “Illusions About Consolidation”. *Journal of Democracy*. 7:2 (1996). FN12. ทั้งนี้ โอตอนเนลได้นับนิยามในบทความที่ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับกระแสประชาธิปไตยลูกที่สาม ดู Doh Chull Shin. “On the Third Wave of Democratization: A Synthesis and Evaluation of Recent Theory and Research. *World Politics*. 47:1 (October 1994). pp. 144-145, 149-150.

ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง ในกรณีนี้อาจเรียกได้ว่าการผุกร่อนของประชาธิปไตย (democratic erosion)³⁹

นอกจากการสร้างความมั่นคงและยั่งยืนให้กับประชาธิปไตยจะสามารถหมายถึงการเปลี่ยนแปลงไปเชิงลบดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ยังสามารถหมายถึงการเปลี่ยนแปลงในเชิงบวกอีกด้วย รูปแบบของการเปลี่ยนแปลงในเชิงบวกนี้มีได้หลายหลายอาทิ การทำประชาธิปไตยให้สมบูรณ์ (completing democracy) ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อมีการยกระดับประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งให้กลายเป็นประชาธิปไตยแบบเสรีนิยม การหยั่งรากประชาธิปไตย (deepening democracy) ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อมีการยกระดับประชาธิปไตยไม่ว่าจะเป็นแบบเลือกตั้งหรือเสรีนิยมให้กลายเป็นประชาธิปไตยก้าวหน้า และการวางโครงสร้างให้กับประชาธิปไตย (organizing democracy) ที่มุ่งเน้นการวางโครงสร้างเชิงสถาบันและกฎเกณฑ์ให้กับประชาธิปไตยแบบเสรีนิยมให้มีความเข้มแข็ง เป็นต้น อย่างไรก็ตามเซดเลอร์ชี้ว่าการรวมสองมิติเข้าด้วยกันอาจสร้างความสับสนให้กับการศึกษาการสร้าง ความมั่นคงและยั่งยืนให้กับประชาธิปไตยอย่างมาก และเสนอว่าควรจำกัดขอบเขตของการศึกษาเพียงแค่มิติของการเปลี่ยนแปลงในด้านลบ⁴⁰

ธรรมชาติพื้นฐานที่แตกต่างหลากหลายได้ส่งผลทำให้วิธีการศึกษามิติในด้านต่างๆของการสร้างความมั่นคงและยั่งยืนให้กับประชาธิปไตยมีความแตกต่างกันด้วยเช่นกัน อันเดรส เซดเลอร์ได้ลักษณะการศึกษาที่แตกต่างกันในสองด้าน ในด้านแรกคือการศึกษาในแง่มุมที่ “ย้อนกลับ” เพื่ออธิบายถึงกรณีศึกษาต่างๆในอดีตเพื่อพิจารณาหาเงื่อนไขของเสถียรภาพของประชาธิปไตย ในอีกด้านหนึ่งคือการศึกษาในแง่มุมที่ “มองไปข้างหน้า” โดยศึกษาจากมิติเวลาในปัจจุบันของประเทศที่ได้เปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตย เพื่อพิจารณาถึงแนวโน้มของความมีเสถียรภาพของประชาธิปไตยในประเทศดังกล่าว⁴¹ เซดเลอร์ชี้ว่าการศึกษาในสองด้านนี้แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง โดยวิธีการแรกมุ่งเน้นการ “อธิบาย” ในมิติประวัติศาสตร์ และวิธีการที่สองมุ่งเน้นการ “ทำนาย” ในแง่นี้สำหรับการศึกษาวิธีที่สองจึงต้องระมัดระวังในการใช้ภาษาที่ต้องแสดงให้เห็นถึง “แนวโน้ม” มากกว่า “การกำหนดที่ตายตัว” รวมทั้งต้องมีความชัดเจนในช่วงเวลาที่ศึกษา และเกณฑ์การจำแนกระหว่างระบอบที่ประสบความสำเร็จและล้มเหลวในการสร้างความมั่นคงและยั่งยืนให้กับประชาธิปไตย⁴²

ความยากลำบากในการศึกษาการสร้าง ความมั่นคงและยั่งยืนให้กับประชาธิปไตย และมักเป็นทำให้นักวิชาการในกลุ่มนี้ตกเป็นเป้าของการวิจารณ์คือ การกำหนดตัวชี้วัดระหว่างระบอบที่

³⁹ Andreas Schedler. “What is Democratic Consolidation”. *Journal of Democracy*. 9:2 (1998). pp. 94-98.

⁴⁰ Ibid. pp. 98-102.

⁴¹ Andreas Schedler. “How Should We Study Democratic Consolidation”. *Democratization*. 5:4 (Winter 1998). p. 3.

⁴² Ibid. pp. 4-13.

ประสบความสำเร็จและล้มเหลว โดยอันเดรส เซดเลอร์เสนอการจำแนกตัวชี้วัดออกเป็นสามระดับ ได้แก่ตัวชี้วัดเชิงโครงสร้าง ซึ่งเกี่ยวข้องกับบริบทเชิงเศรษฐกิจสังคม และสถาบันที่ส่งผลต่อทัศนคติ และพฤติกรรมของตัวแสดง ตัวชี้วัดเชิงทัศนคติ ซึ่งเกี่ยวข้องกับมุมมองของตัวแสดงทั้งที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติ ความเชื่อ และการรับรู้ และตัวชี้วัดเชิงพฤติกรรม ซึ่งเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมที่สามารถสังเกตได้ของตัวแสดง ทั้งนี้ในการให้น้ำหนักกับตัวชี้วัดเซดเลอร์ชี้ว่านักวิจัยควรให้น้ำหนักกับตัวชี้วัดเชิงพฤติกรรม เนื่องจากหากพิจารณาจากสายโซ่ของกลไกความสัมพันธ์เชิงเหตุ-ผล (chain of causation) จะพบว่าพฤติกรรมของตัวแสดงเป็นปัจจัยที่อยู่ติดกับ (proximate cause) ตัวแปรเชิงผลนั้นคือเสถียรภาพของระบอบ⁴³

แม้ว่าจะมีความหลากหลายในธรรมชาติของการศึกษาการสร้าง ความมั่นคงและยั่งยืนให้กับประชาธิปไตย แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าข้อถกเถียงระลอกที่สามนี้มักจะไม่มี ความแตกต่างในเชิงมุมมอง จนสามารถจัดกลุ่มแนวคิดได้อย่างชัดเจนดังเช่นข้อถกเถียงระลอกก่อนหน้านี้ แม้ว่าจะมีความพยายามจัดกลุ่มการศึกษาเป็นแนวการศึกษาแบบมุ่งเน้นภาพรวมของทั้งกระบวนการของการสร้างความมั่นคงและยั่งยืนให้กับประชาธิปไตย (aggregate approach) และแนวการศึกษาที่แตกกระบวนการออกเป็นส่วนย่อย และมุ่งเน้นศึกษาที่องค์ประกอบย่อย (disaggregate approach) เช่น บทบาทของพรรคการเมืองในการสร้างความมั่นคงและยั่งยืนให้กับประชาธิปไตย เป็นต้น⁴⁴ แต่หากพิจารณาในเชิงเนื้อหาของข้อเสนอแล้ว ความแตกต่างที่เกิดขึ้นเป็นเพียงจุดมุ่งเน้น หากแต่ข้อเสนอหรือทิศทางในการศึกษาส่วนมากมักจะเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ดังที่โอดอนเนลได้วิจารณ์ไว้ว่างานส่วนมากมักมีฐานคติเบื้องหลังคือการสร้างความเป็นสถาบันให้กับระบอบประชาธิปไตยแบบพหุนิยม (polyarchy)⁴⁵ ซึ่งเป็นตัวแบบประชาธิปไตยที่เสนอไว้โดยโรเบิร์ต ดาห์ล (Robert Dahl) จึงทำให้ขาดการวิเคราะห์ในแง่มุมอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของสถาบันที่ไม่เป็นทางการดังเช่นระบบอุปถัมภ์ซึ่งมักแฝงตัวควบคู่กับสถาบันที่เป็นทางการ⁴⁶

ด้วยเหตุนี้จึงอาจกล่าวได้ว่างานกระแสหลักที่ศึกษาการสร้าง ความมั่นคงและยั่งยืนให้กับประชาธิปไตยมักเป็นงานที่อยู่บนฐานแนวคิดประชาธิปไตยแบบพหุนิยมของดาห์ล ตัวอย่าง

⁴³ Andreas Schedler, "Measuring Democratic Consolidation". *Studies in Comparative International Development*. 36:1 (Spring 2001). p. 69.

⁴⁴ ความพยายามจัดกลุ่มการศึกษาในลักษณะดังกล่าวได้ใน Omar Encarnacion, "Beyond Transitions: The Politics of Democratic Consolidation". *Comparative Politics*. 32:4 (July 2000): 479-498.

⁴⁵ องค์ประกอบของประชาธิปไตยแบบพหุนิยมมีแปดประการได้แก่ 1) เสรีภาพในการจัดตั้งและเข้าร่วมองค์กร 2) เสรีภาพในการแสดงออก 3) สิทธิในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง 4) การมีฝ่ายบริหารที่มาจากการเลือกตั้ง 5) สิทธิของผู้แข่งขันทางการเมืองที่จะหาเสียงเลือกตั้ง 6) การมีแหล่งข้อมูลข่าวสารที่หลากหลาย 7) การจัดการเลือกตั้งที่เสรีและเป็นธรรม 8) การเลือกตั้งและช่องทางอื่นๆ ในการรวบรวมความต้องการของประชาชนเป็นตัวกำหนดสถาบันที่ขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Robert Dahl. *Polyarchy: Participation and Opposition*. (New Haven and London: Yale University Press, 1971). p. 3.

⁴⁶ O'Donnell, "Illusions About Consolidation". pp. 37, 39-40.

งานชิ้นสำคัญที่มักอ้างถึงเป็นการทั่วไปนั้นคืองานของฮวน ลินซ์ งานของฮวน ลินซ์ และอัลเฟรด สเตฟาน และงานของลาร์รี ไดมอนด์ ในงานของลินซ์ ได้กำหนดนิยามของการสร้างความมั่นคงและยั่งยืนให้กับประชาธิปไตยว่า “ประชาธิปไตยที่มั่นคงและยั่งยืนจะเกิดขึ้นเมื่อตัวแสดงทางการเมืองที่มีบทบาทสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นพรรคการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ กองทัพ หรือสถาบันอื่นๆ มีความตระหนักร่วมกันว่าไม่มีทางเลือกอื่นใดในระบอบการปกครองนอกจากประชาธิปไตย และไม่มีสถาบันหรือกลุ่มการเมืองใดจะมีอำนาจในการยับยั้งการดำเนินงานของรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง ...หรือหากกล่าวอย่างง่ายที่สุดคือ ประชาธิปไตยต้องถูกมองว่าเป็น “เกมเดียวในเมือง” (the only game in town)”⁴⁷ นอกจากงานชิ้นนี้ของลินซ์จะวางรากฐานและกำหนดนิยามให้กับการสร้างความมั่นคงและยั่งยืนให้กับประชาธิปไตยแล้ว คุณูปการที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือการตั้งประเด็นคำถามถึงความเชื่อมโยงระหว่างอิทธิพลของรูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตย (ประธานาธิบดีหรือรัฐสภา) ที่มีต่อการสร้างความมั่นคงและยั่งยืนให้กับประชาธิปไตย พร้อมกับแสดงให้เห็นว่าระบอบรัฐสภาเอื้อต่อความมั่นคงและยั่งยืนของประชาธิปไตยมากกว่าระบอบประธานาธิบดี⁴⁸

ในงานชิ้นต่อมาที่ลินซ์ เขียนคู่กับอัลเฟรด สเตฟาน ได้ทำการขยายความนิยามดังกล่าวให้ครอบคลุมสามมิติได้แก่ มิติเชิงพฤติกรรมที่จะไม่มีตัวแสดงใดพยายามใช้ทรัพยากรเพื่อสร้างระบอบการปกครองที่ไม่ใช่ประชาธิปไตยขึ้นมา มิติเชิงทัศนคติที่เสียงข้างมากมีความเชื่อในการปกครองแบบประชาธิปไตย แม้ว่าจะเผชิญกับวิกฤตเศรษฐกิจหรือความไม่พอใจในรัฐบาลที่ครองอำนาจอยู่ และมิติเชิงสถาบันที่ทั้งฝ่ายที่เป็นรัฐบาลและไม่ใชรัฐบาลยอมรับรูปแบบวิธีการจัดการความขัดแย้งแบบประชาธิปไตยที่ทุกฝ่ายจะต้องอยู่ภายใต้ขอบเขตของกฎหมาย⁴⁹ นอกจากนี้เป็นที่น่าสนใจว่าลินซ์ และสเตฟานพยายามชี้ว่า “การสร้างความมั่นคงและยั่งยืนให้กับประชาธิปไตยไม่ได้มีรูปแบบเดียว” โดยความแตกต่างนั้นอาจเป็นภาพสะท้อนของ “คุณภาพ” ที่แตกต่างกัน ซึ่งอาจมีที่มาจากความแตกต่างในเงื่อนไขสำคัญห้าประการได้แก่ ประการแรก การพัฒนาภาคประชาสังคมที่เป็นอิสระและดำเนินกิจกรรมอย่างเข้มแข็ง ประการที่สอง การมีสังคมการเมืองที่มีความเป็นอิสระในระดับหนึ่ง ประการที่สาม ตัวแสดงทางการเมืองทั้งหมด รวมทั้งรัฐบาลต้องอยู่ภายใต้หลักนิติธรรม ซึ่งมีไว้เพื่อรับรองเสรีภาพของพลเมือง ประการที่สี่ การมีระบบราชการที่สามารถใช้การได้ (usable) และประการสุดท้ายการเป็นสถาบันของสังคมเศรษฐกิจ (economic society) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงระบบเศรษฐกิจที่อยู่ระหว่างระบบเศรษฐกิจแบบตลาดเสรี และระบบเศรษฐกิจแบบควบคุมโดยรัฐ⁵⁰

⁴⁷ Juan Linz, “Transitions to Democracy”. *The Washington Quarterly*. (Summer 1990). p. 158.

⁴⁸ Ibid. pp. 153-154.

⁴⁹ Juan Linz and Alfred Stepan, “Toward Consolidated Democracies”. *Journal of Democracy*. 7:2 (1996). p. 16.

⁵⁰ Ibid. pp. 16-20.

ตารางที่ 1.2 ตัวชี้วัดความมั่นคงและยั่งยืนของประชาธิปไตย

ระดับ	ปทัสถานและความเชื่อ	พฤติกรรม
ชนชั้นนำ	ชนชั้นนำในทุกภาคส่วนเชื่อในความชอบธรรมของการปกครองแบบประชาธิปไตย และเห็นว่าประชาธิปไตยเป็นรูปแบบการปกครองที่ดีที่สุด...	- ชนชั้นนำเคารพในสิทธิในการแข่งขันทางการเมืองของฝ่ายต่าง และหลีกเลี่ยงการกระตุ้นให้ผู้ติดตามของตนใช้ความรุนแรง หรือวิธีการที่ผิดกฎหมาย - ผู้นำทางการเมืองไม่พยายามที่จะใช้ทหารเพื่อความได้เปรียบทางการเมืองของตน
องค์กร	องค์กรที่มีความสำคัญทางการเมือง (อาทิ พรรคการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม) ยอมรับในความชอบธรรมของประชาธิปไตย...	ไม่มีกลุ่มองค์กรใดที่พยายามล้มล้างประชาธิปไตย หรือใช้วิถีทางความรุนแรง หรือแนวทางที่ผิดกฎหมายในการแสวงหาอำนาจหรือบรรลุเป้าประสงค์ทางการเมือง...
มวลชน	- มากกว่าร้อยละ 70 ของมวลชนมีความเชื่ออย่างสม่ำเสมอว่าประชาธิปไตยเป็นระบอบที่พึงปรารถนากว่าระบอบอื่น - มวลชนน้อยกว่าร้อยละ 15 ต้องการการปกครองในแบบเผด็จการอำนาจนิยม	ไม่มีความเคลื่อนไหวในลักษณะที่ต่อต้านประชาธิปไตย และพลเมืองไม่ใช้ความรุนแรง หรือวิธีการที่ผิดกฎหมายในการเรียกร้องทางการเมือง

ที่มา: ปรับปรุงจาก Larry Diamond. *Developing Democracy: Toward Consolidation*. (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1999). p. 69. และ Georg Sorensen. *Democracy and Democratization*. 3rd edition. (Boulder: Westview Press, 2008). p. 52.

หากงานของลินซ์ และสเตฟานเป็นจุดตั้งต้นในการศึกษาการสร้าง ความมั่นคงและยั่งยืนให้กับประชาธิปไตย งานของลาร์รี ไดมอนด์นับเป็นงานที่เป็นตัวต่อที่สำคัญ และอาจกล่าวได้ว่าเป็นงานที่ทำให้การศึกษาการสร้าง ความมั่นคงและยั่งยืนให้กับประชาธิปไตยก้าวถึงจุดสูงสุดสำหรับไดมอนต์ การสร้างความมั่นคงและยั่งยืนให้กับประชาธิปไตยเกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างความชอบธรรมให้กับประชาธิปไตย ทั้งในวงกว้างและในเชิงลึก กระบวนการดังกล่าวแตกต่างจากมุมมองของตัวแสดงที่มีต่อประชาธิปไตยในช่วงเปลี่ยนผ่านอย่างมาก โดยในช่วงเปลี่ยนผ่านตัวแสดงบางกลุ่ม โดยเฉพาะอย่างยิ่งชนชั้นนำที่อยู่ในอำนาจอาจมองประชาธิปไตยในฐานะ “เครื่องมือ” แต่ในช่วงการสร้าง ความมั่นคงและยั่งยืนให้กับประชาธิปไตย ตัวแสดงที่เกี่ยวข้องทุกตัวต้องมองประชาธิปไตยในฐานะของหลักการ และวิถีปฏิบัติ ดังนั้นความแตกต่างที่สำคัญประการหนึ่งระหว่างประชาธิปไตยในช่วงเปลี่ยนผ่านและประชาธิปไตยในช่วงการสร้าง ความมั่นคงและยั่งยืนคือการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมการเมืองของตัวแสดง⁵¹

⁵¹ Larry Diamond. *Developing Democracy: Toward Consolidation*. (Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1999). p. 65.

ความแตกต่างที่สำคัญในงานของโดมอนต์จากงานก่อนหน้านี้คือ การชี้ให้เห็นถึงตัวแสดงทั้งสามระดับ ได้แก่ ตัวแสดงแคในระดับชนชั้นนำ มวลชน และตัวแสดงที่เป็นองค์กรที่อยู่ระหว่างชนชั้นนำและมวลชนอาทิ สหภาพแรงงาน สมาคมธุรกิจ พรรคการเมือง และองค์กรในภาคประชาสังคม ในการศึกษาบทบาทของตัวแสดงทั้งสาม โดมอนต์ได้เสนอให้พิจารณาในสองมิติ ได้แก่ มิติเชิงปทัสสถาน และความเชื่อ และมิติทางพฤติกรรม (ดูตารางที่ 1.2) นอกจากพัฒนาตัวชี้วัดอย่างเป็นระบบแล้ว โดมอนต์ยังชี้ให้เห็นถึงความท้าทายในสามด้านได้แก่ การหยั่งรากประชาธิปไตย (deepening of democracy) การสร้างความเป็นสถาบันทางการเมือง (political institutionalization) และการพัฒนาการดำเนินงานของระบอบ (regime performance)⁵²

ความท้าทายประการแรกสะท้อนให้เห็นถึงเปลี่ยนแปลงในเชิงบวกดังที่เชดเลอร์ได้เสนอไว้ ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อมีการยกระดับประชาธิปไตย ไม่ว่าจะเป็นแบบเลือกตั้งหรือเสรีนิยมให้กลายเป็นประชาธิปไตยก้าวหน้า นโยบายของการหยั่งรากประชาธิปไตยคือการทำให้หลักการสำคัญของประชาธิปไตยไม่ว่าจะเป็นหลักการเป็นตัวแทน หลักความสามารถในการตรวจสอบได้ หลักการเรื่องสิทธิเสรีภาพแบบเสรีนิยม รวมทั้งหลักนิติธรรม สามารถฝังรากลงไปทั้งในระดับความเชื่อวัฒนธรรม และพฤติกรรมของตัวแสดง ความท้าทายประการที่สอง ซึ่งเกี่ยวข้องกับการพัฒนาความเป็นสถาบันทางการเมืองแบบประชาธิปไตยสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะสำคัญของการศึกษา การสร้างความมั่นคงและยั่งยืนให้กับประชาธิปไตย (consolidology) ดังที่โอดอนเนลล์ได้วิพากษ์วิจารณ์งานในช่วงแรกๆไว้ ตัวอย่างของงานในช่วงแรกๆที่สะท้อนมุมมองดังกล่าวคืองานของฮันทิงตันที่มองว่าประชาธิปไตยเกิดใหม่ที่จะสามารถพัฒนาไปสู่ประชาธิปไตยที่มั่นคงและยั่งยืนได้ต้องผ่านบททดสอบสำคัญนั่นคือ “การเลือกตั้งสองครั้ง” (two turnover test) ในบททดสอบนี้หากภายในการเลือกตั้งสองครั้งหลังการเปลี่ยนผ่าน ฝ่ายค้านสามารถชนะการเลือกตั้งและก้าวเข้าไปเป็นรัฐบาลได้ จะเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นว่าการเลือกตั้งเป็นไปอย่างเสรีและเป็นธรรม และเปิดโอกาสให้มีการเปลี่ยนถ่ายอำนาจไปสู่ชนชั้นนำฝ่ายตรงข้าม ซึ่งนี่จะเป็นตัวชี้วัดสำคัญของประชาธิปไตยที่มั่นคงและยั่งยืน⁵³

แม้ประเด็นดังกล่าวจะถูกวิพากษ์วิจารณ์ แต่โดมอนต์ยังคงเห็นว่าเป็นความท้าทายสำคัญสำหรับประชาธิปไตยหลังการเปลี่ยนผ่าน นโยบายที่สะท้อนให้เห็นผ่านตัวอย่างจากงานของฮันทิงตันคือการที่กระบวนการแบบประชาธิปไตยสามารถดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่อง สม่่าเสมอ ไม่ถูกรบกวน ซึ่งหากเป็นเช่นนั้นสิ่งที่จะตามมาคือความสามารถคาดการณ์ในพฤติกรรมของตัวแสดงได้ รวมถึงการที่ตัวแสดงจะสามารถสร้างความคุ้นเคยในหลักการและวิถีปฏิบัติแบบประชาธิปไตย ซึ่ง

⁵² Ibid. p. 74.

⁵³ Huntington. *The Third Wave*. p. 267.

ในท้ายที่สุดจะนำไปสู่การพัฒนาวัฒนธรรมแบบประชาธิปไตย⁵⁴ สำหรับความท้าทายในประการที่สามนั้นคือ การพัฒนาการดำเนินงานของระบอบ โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับประเด็นทางเศรษฐกิจและสังคม ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจ และการแก้ปัญหาสังคม เช่นการลดช่องว่างความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ ไดมอนด์ได้ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างการสร้างความชอบธรรมของระบอบกับผลการดำเนินการของระบอบ กล่าวคือยิ่งประชาธิปไตยเกิดใหม่สามารถดำเนินนโยบายต่างๆจนเกิดผลที่ดี โอกาสที่ความชอบธรรมของระบอบจะเพิ่มขึ้นจะยิ่งมีสูงขึ้น⁵⁵

นอกจากกลุ่มงานกระแสหลักดังกล่าวยังมีงานในกลุ่มเศรษฐศาสตร์การเมืองและงานที่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดทางเลือกที่มีเหตุผลอีกด้วย โดยนักวิชาการในกลุ่มนี้มักเป็นนักวิชาการที่ศึกษาปรากฏการณ์การสร้างความมั่นคงและยั่งยืนให้กับประชาธิปไตยควบคู่กับการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตย งานชิ้นสำคัญได้แก่งานของสเตฟาน แอ็กการ์ด และโรเบิร์ต คอฟมัน โดยทั้งสองได้ชี้ว่าการสร้างความมั่นคงและยั่งยืนให้กับประชาธิปไตยขึ้นอยู่กับปัจจัยสองประการได้แก่ ประการแรก ผลการดำเนินงานทางด้านเศรษฐกิจของประเทศในรัฐบาลประชาธิปไตยหลังการเปลี่ยนผ่านทั้งในแง่ของการสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจภายในสังคม หากรัฐบาลสามารถบรรลุภารกิจทั้งสองประการได้จะช่วยลดแรงกดดันที่มีต่อรัฐบาลได้ ซึ่งในระยะยาวจะช่วยเสริมสร้างความชอบธรรมให้กับระบอบประชาธิปไตย ประการที่สอง การพัฒนาสถาบันทางการเมืองที่เปิดช่องทางให้กลุ่มผลประโยชน์ต่างๆสามารถเข้ามาถกเถียง ร่วมมือ และประสานงานระหว่างกันได้ ในภาพรวมแอ็กการ์ด และคอฟมันชี้ว่าการสร้างความมั่นคงและยั่งยืนให้กับประชาธิปไตยนั้นเป็นกระบวนการที่ต้องดำเนินการควบคู่ไปกับการปฏิรูประบบเศรษฐกิจ⁵⁶

งานในกระแสรองที่น่าสนใจอีกงานหนึ่งคืองานของดาร์อน อเซโมกลู และเจมส์ โรบินสัน ดังที่ได้กล่าวไปแล้วในข้อถกเถียงระลอกที่สอง งานของทั้งสองอยู่บนสมมติฐานเบื้องต้นที่ว่าชนชั้นนำต้องการระบอบการปกครองที่ไม่ใช่ประชาธิปไตย ในขณะที่มวลชนส่วนใหญ่ต้องการระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย เป็นที่น่าสนใจว่าในการใช้สมมติฐานดังกล่าวในการศึกษาการสร้าง ความมั่นคงและยั่งยืนให้กับประชาธิปไตย อเซโมกลู และโรบินสันได้ใช้ “การปฏิวัติ” เป็นเกณฑ์สำคัญในการจำแนกประเภทระบอบออกเป็นสามลักษณะได้แก่ ประชาธิปไตยที่มั่นคงและยั่งยืนอันเป็นระบอบที่ไม่เคยมีการปฏิวัติ ประชาธิปไตยที่ไม่มั่นคงอันเป็นระบอบที่เคยมีการปฏิวัติมาแล้ว และประชาธิปไตยกึ่งมั่นคงและยั่งยืน (semiconsolidated democracy) อันเป็นระบอบที่ดำเนินนโยบายสร้างสมดุลในผลประโยชน์ระหว่างมวลชนและชนชั้นนำ เพื่อป้องกันการปฏิวัติ แต่ไม่ได้

⁵⁴ Diamond, *Developing Democracy*, p. 75.

⁵⁵ Ibid. p. 77-93.

⁵⁶ Haggard and Kaufman, *Political Economy of Democratic Transitions*, p. 18, 335.; Stephan Haggard and Robert Kaufman, “The Challenges of Consolidation”, *Journal of Democracy*, 5:4 (October 1994): 5-16.

หมายความว่าความเสี่ยงในการปฏิวัติจะหายไป⁵⁷ ด้วยเหตุนี้ทฤษฎีว่าด้วยการสร้างความมั่นคงและยั่งยืนให้กับประชาธิปไตยในอีกด้านหนึ่งก็คือทฤษฎีว่าด้วยการปฏิวัติ ทั้งนี้ข้อค้นพบที่สำคัญประการหนึ่งในงานชิ้นนี้คือ “การปฏิวัติจะมีโอกาสเกิดขึ้นได้มากในสังคมที่มีความเหลื่อมล้ำระหว่างชนชั้นนำและมวลชนสูง” เนื่องจากยิ่งความเหลื่อมล้ำมีสูง แนวโน้มที่รัฐบาลประชาธิปไตยที่ต้องทำตามผลประโยชน์ของมวลชนจะกำหนดนโยบายเพื่อกระจายรายได้จากชนชั้นนำไปสู่มวลชนจะยิ่งมีสูง จากความเสี่ยงดังกล่าวทำให้ชนชั้นนำจะยิ่งต้องการการปฏิวัติเพื่อเปลี่ยนการปกครองไปสู่ระบอบที่ไม่ใช่ประชาธิปไตยที่ชนชั้นนำจะสามารถรักษาสถานภาพทางเศรษฐกิจของตนได้อย่างมั่นคงมากขึ้น⁵⁸

ในระยะหลังงานจำนวนมากได้ให้ความสนใจในการศึกษาปัญหาของการสร้างความมั่นคงและยั่งยืนให้กับประชาธิปไตย โดยเฉพาะปัญหาที่ประเทศประชาธิปไตยเกิดใหม่จำนวนมากไม่สามารถยกระดับประชาธิปไตยให้ก้าวขึ้นไปอีกขั้นหนึ่ง หรือกระทั่งยังคงมีคุณลักษณะบางประการของเผด็จการอำนาจนิยมที่ผสมผสานกับประชาธิปไตย หนึ่งในงานชิ้นแรกๆ ที่ตั้งข้อสังเกตถึงปรากฏการณ์ดังกล่าวคือบทความของกิลเยโม โอตอนเนลล์ที่ชี้ให้เห็นถึงการเกิดขึ้นของ “ประชาธิปไตยแบบมอบอำนาจ” (delegative democracy) ในบทความดังกล่าวโอตอนเนลล์ชี้ว่าในหลายประเทศที่ใช้ระบอบประชาธิปไตยแบบประธานาธิบดี เช่น อาร์เจนตินา บราซิล เปรู เกาหลีใต้ และอดีตประเทศคอมมิวนิสต์หลายประเทศ หลังจากมีการเลือกตั้งประธานาธิบดีแล้ว ผู้ชนะเลือกตั้งมักจะถือว่าตนเสมือนได้รับมอบอำนาจจากประชาชนให้ทำการปกครอง จึงมักจะทำการปกครองตามที่ตนต้องการ ประหนึ่งว่าตนได้แยกออกจากสถาบันการเมืองหรือกลุ่มผลประโยชน์อื่นๆ และเป็นผู้รับผิดชอบในการปกครองแต่เพียงผู้เดียว ด้วยเหตุนี้จึงทำให้อำนาจการตรวจสอบและถ่วงดุลโดยฝ่ายอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายนิติบัญญัติหรือตุลาการไม่สามารถดำเนินการได้อย่างเต็มที่⁵⁹

อีกหนึ่งงานที่ชี้ให้เห็นถึงปรากฏการณ์ดังกล่าวคืองานของฟารีด ซาคาเรีย (Fareed Zakaria) ที่สะท้อนให้เห็นถึงการเกิดขึ้นและขยายตัวของ “ประชาธิปไตยยอเสรีนิยม” (illiberal democracy) หรือประชาธิปไตยที่แม้จะมีการเลือกตั้ง แต่การเลือกตั้งมักจะไม่เสรี และเป็นธรรม และแม้ว่าจะมีเสรีภาพทางการเมืองบ้าง แต่ยังคงมีปัญหาในเรื่องสิทธิและเสรีภาพพื้นฐานของพลเมือง ซาคาเรียประเมินว่ากว่าครึ่งของประเทศที่ปกครองในระบอบประชาธิปไตย (จากทั้งหมด 118 ประเทศในขณะนั้น) สามารถจัดประเภทได้เป็นประชาธิปไตยยอเสรีนิยม⁶⁰ ในทำนองเดียวกันงานชิ้นต่อมาพยายามให้นิยามและจัดกลุ่มประเภทของประชาธิปไตยไว้หลากหลายอาทิ

⁵⁷ Acemoglu and Robinson. *Economic Origins of Dictatorship and Democracy*. p. 222.

⁵⁸ Ibid. p. 222

⁵⁹ Guillermo O'Donnell. “Delegative Democracies”. *Journal of Democracy*. 5:1 (January 1994). pp. 59-62.

⁶⁰ Fareed Zakaria. “The Rise of Illiberal Democracy”. *Foreign Affairs*. 76:6 (November/December 1997). pp. 23-24.

ประชาธิปไตยเทียม (psudodemocracy) หรือระบอบผสม (hybrid regimes)⁶¹ ประชาธิปไตยที่ไม่สมบูรณ์ (defective democracies)⁶² อย่างไรก็ตามสำหรับนักวิชาการหลายคนได้เสนอมุมมองที่กลับกันโดยมักจะมองว่าระบอบเหล่านี้เป็นระบอบเผด็จการอำนาจนิยมที่แฝงไว้ด้วยคุณลักษณะบางประการของประชาธิปไตย โดยเสนอนิยามที่แตกต่างกันอาทิระบอบเผด็จการอำนาจนิยมในวงล้อมของประชาธิปไตย (democratic enclaves in authoritarian regime)⁶³ เผด็จการอำนาจนิยมที่มีการเลือกตั้ง (electoral authoritarianism)⁶⁴ หรือเผด็จการอำนาจนิยมที่มีการแข่งขัน (competitive authoritarianism)⁶⁵ เป็นต้น

แม้ว่าจะมีการนำเสนอที่ต่างกัน แต่ในภาพรวมงานในกลุ่มนี้พยายามอธิบายความท้าทายใหม่ที่เกิดขึ้นในกลุ่มประเทศที่กำลังสร้างความมั่นคงและยั่งยืนให้กับประชาธิปไตย นั่นคือความท้าทายจากประชาธิปไตยที่ไม่สมบูรณ์ที่มีคุณลักษณะบางประการของเผด็จการอำนาจนิยมแฝงอยู่ โดยคุณลักษณะเหล่านี้อาจตกค้างมาจากโครงสร้างเชิงสถาบัน ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการในยุคก่อนเปลี่ยนผ่าน ปรากฏการณ์เหล่านี้ในแง่หนึ่งเป็นภาพสะท้อนให้เห็นว่ากระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยไม่จำเป็นว่าจะต้องมีลักษณะของลำดับขั้นพัฒนาการแบบเส้นตรงเสมอไป และในอีกแง่หนึ่งปรากฏการณ์ดังกล่าวอาจสะท้อนให้เห็นถึงสิ่งที่โอดอนเนลล์ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า “การเปลี่ยนผ่านครั้งที่สอง” (second transition) จากประชาธิปไตยเกิดใหม่ไปสู่ประชาธิปไตยที่มั่นคงและยั่งยืน และมีความเป็นสถาบันมากขึ้น เช่นเดียวกับการเปลี่ยนผ่านในครั้งแรก ไม่มีอะไรที่จะรับรองว่าการเปลี่ยนผ่านครั้งที่สองจะเกิดขึ้น บางประเทศอาจย้อนกลับไปสู่เผด็จการก่อนการเปลี่ยนผ่านจะเริ่มขึ้น หลายประเทศแม้จะก้าวเข้าสู่การเปลี่ยนผ่านขั้นที่สองแต่ความไม่แน่นอนอาจจะดำเนินต่อไปอย่างยาวนาน⁶⁶

ในภาพรวม แม้ว่าข้อถกเถียงภายในกลุ่มนักวิชาการที่ศึกษาการสร้างความเป็นมั่นคงและยั่งยืนให้กับประชาธิปไตยจะไม่ได้มีอย่างหนาแน่นดังเช่นข้อถกเถียงในสองระลอกแรก แต่ไม่ได้หมายความว่างานในกลุ่มนี้จะขาดการพัฒนา ผลจากการวิพากษ์วิจารณ์งานในช่วงแรกๆได้นำไปสู่การปรับปรุงและพัฒนางานในช่วงเวลาต่อมาอย่างมากจนนำไปสู่การพัฒนาแนวการศึกษาที่

⁶¹ ดู Larry Diamond. “Thinking About Hybrid Regimes”. *Journal of Democracy*. 13:2 (April 2002): 21-35.

⁶² ดู Wolfgang Merkel. “Embedded and Defective Democracies”. *Democratization*. 11:5 (December 2004): 33-58.

⁶³ ดู Bruce Gilley. “Democratic Enclaves in Authoritarian Regimes”. *Democratization*. 17:3 (June 2010): 389-415.

⁶⁴ ดู Andreas Schedler. ed. *Electoral Authoritarianism: The Dynamics of Unfree Competition*. (Boulder: Lynne Rienner Publishers, 2006).

⁶⁵ ดู Steven Levitsky and Lucan Way. *Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes after the Cold War*. (New York: Cambridge University Press, 2010).

⁶⁶ O'Donnell. “Delegative Democracies”. p. 56.

ครอบคลุม และสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น แม้ว่าในระยะหลังงานในกลุ่มนี้จะมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น แต่ด้วยคุณลักษณะของกระบวนการสร้างความมั่นคงและยั่งยืนให้กับประชาธิปไตยอันเป็นกระบวนการที่สืบต่อมาหลังจากการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตย ทำให้นักวิชาการจำนวนไม่น้อยเกิดความสับสน จนทำให้นำไปสู่ปัญหาการขยายขอบเขตของแนวคิดจนเกินกว่าระดับที่แนวคิดจะอธิบายได้ (conceptual stretching) โดยอาจจะเกิดได้เมื่อนักวิชาการที่เดิมศึกษาการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยได้ขยายขอบเขตการศึกษาครอบคลุมช่วงเวลาของการสร้างความมั่นคงและยั่งยืนให้กับประชาธิปไตยด้วย โดยไม่ได้ตระหนักว่าการศึกษาในแต่ละช่วงต่างมีฐานคติและธรรมชาติที่แตกต่างกัน⁶⁷ อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าสนใจว่าในระยะหลังได้มีความพยายามในการข้ามขอบเขตของการศึกษามากขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มนักวิชาการที่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดทางเลือกที่มีเหตุผล ที่น่าสนใจยิ่งกว่าคือการข้ามขอบเขตของการศึกษานั้นมักดำเนินไปโดยยังคงฐานคติหรือสมมติฐานเบื้องต้นไว้ดังเดิม

5. การก่อตัวของข้อถกเถียงระลอกที่สี่: คุณภาพประชาธิปไตยและการสนับสนุนประชาธิปไตย⁶⁸

การก่อตัวของข้อถกเถียงระลอกที่สี่นั้นเกี่ยวข้องและมีความต่อเนื่องจากข้อถกเถียงระลอกที่สามอย่างมาก โดยเอร์ราโด มังก์ (Gerardo Munck) ซึ่งว่าจากการที่แนวคิดเรื่องการสร้างความมั่นคงและยั่งยืนให้กับประชาธิปไตยถูกใช้กันอย่างแพร่หลายมากขึ้นพร้อมกันการเสนอนิยามที่หลากหลาย ได้ส่งผลทำให้เกิดความสับสนในแนวคิด และส่งผลทำให้มีการสร้างแนวคิดใหม่ขึ้นมา นั่นคือ “คุณภาพประชาธิปไตย” (quality of democracy)⁶⁹ ความเชื่อมโยงระหว่างการสร้างความมั่นคงและยั่งยืนให้กับประชาธิปไตยและแนวคิดคุณภาพประชาธิปไตยสะท้อนให้เห็นได้เป็นอย่างดีจากเป้าประสงค์การศึกษาคุณภาพประชาธิปไตยสามประการ ที่ชี้ไว้โดยลาร์รี ไดมอนด์ (Larry Diamond) และลีโอนาร์โด มอร์ลิโน (Leonardo Morlino) ได้แก่ ประการแรก การมองว่าการหยั่งรากประชาธิปไตยเป็นสิ่งที่ดีในเชิงคุณค่า ประการที่สอง การพัฒนาคุณภาพประชาธิปไตยเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับเสริมสร้างความชอบธรรมให้คงทนและยืนนาน และประการที่สาม แม้กระทั่งประชาธิปไตยที่มีรากฐานมาอย่างยาวนานยังคงมีความจำเป็นที่จะต้องปฏิรูปเพื่อรับมือกับปัญหา

⁶⁷ Philippe Schmitter and Terry Lynn Karl. “The Conceptual Travels of Transitologists and Consolidologists: How Far to the East Should They Attempt to Go”. *Slavic Review*. 53:1 (Spring 1994). pp. 174-175.

⁶⁸ เนื้อหาในส่วนนี้เฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดคุณภาพประชาธิปไตยปรับปรุงจากไชยวัฒน์ คำชู และนิธิ เนื่องจำนงค์. “คุณภาพประชาธิปไตยและคุณภาพทางสังคม: ความเชื่อมโยงที่จำเป็น”. เอกสารประกอบการสัมมนาประจำปีสถาบันพระปกเกล้าเล่มที่ 2. ตุลาคม พ.ศ. 2553. หน้า 9-36.

⁶⁹ Munck. “Democracy Studies: Agendas, Findings and Challenges”.

ความไม่พึงพอใจของสาธารณชน⁷⁰ ในแง่หนึ่งอาจกล่าวได้ว่าแนวคิดคุณภาพประชาธิปไตยเข้ามาอุดช่องว่างของแนวคิดการสร้างความมั่นคงและยั่งยืนให้กับประชาธิปไตย โดยเฉพาะในเรื่องตัวชี้วัดและการประเมินว่าประเทศใดมีประชาธิปไตยที่มั่นคงและยั่งยืน รวมถึงต่อยอดข้อสังเกตของลินช์และสเตฟานที่ชี้ให้เห็นว่า “การสร้างความมั่นคงและยั่งยืนให้กับประชาธิปไตยไม่ได้มีรูปแบบเดียว” โดยความแตกต่างนั้นอาจเป็นภาพสะท้อนของ “คุณภาพ” ที่แตกต่างกัน

แม้ว่าการนำเสนอแนวคิดคุณภาพประชาธิปไตยจะเกิดขึ้นเมื่อไม่นานมานี้ แต่ในปัจจุบันได้มีกลุ่มนักวิชาการ รวมทั้งสถาบัน หรือองค์กรระหว่างประเทศต่างๆ ได้พยายามพัฒนาตัวชี้วัดคุณภาพประชาธิปไตย ที่สำคัญมีอยู่สามกลุ่มได้แก่ กลุ่มแรกที่อาจกล่าวได้ว่ามีบทบาทมากที่สุดในการแวดวงวิชาการ นำโดยลาร์รี ไดมอนด์ แห่งมหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ด และหนึ่งในบรรณาธิการวารสาร *Journal of Democracy* และนักวิชาการจากอีกหลากหลายสถาบันโดยเฉพาะในอเมริกา กลุ่มที่สอง สถาบันนานาชาติเพื่อการสนับสนุนการเลือกตั้งและประชาธิปไตย (International Institute for Democracy and Electoral Assistance: International IDEA)⁷¹ (โดยมักใช้วารสาร *Democratization* เป็นสื่อหลักในการนำเสนอความคิด) และกลุ่มที่สามเป็นกลุ่มนักวิชาการในยุโรป (โดยเฉพาะออสเตรีย) ที่ตั้งกลุ่มชื่อว่า “การจัดลำดับประชาธิปไตยบนหลักคุณภาพประชาธิปไตย” (The Democracy Ranking of the Quality of Democracy)⁷² (กลุ่มนี้ยังไม่มีวารสารหลัก แต่กำลังตีพิมพ์บทความเกี่ยวกับคุณภาพประชาธิปไตยลงในวารสาร *International Journal of Social Ecology and Sustainable Development*)

ความแตกต่างสำคัญของทั้งสามกลุ่มจะสะท้อนให้เห็นได้จากการให้นิยามของประชาธิปไตย โดยนักวิชาการในกลุ่มแรกมักจะเริ่มต้นการศึกษาจากนิยามประชาธิปไตยแบบพหุนิยม ในขณะที่นักวิชาการและผู้ปฏิบัติงานในกลุ่ม International IDEA ได้กำหนดนิยามที่มีขอบเขตค่อนข้างกว้างบนหลักการสองประการที่เชื่อกันว่าเป็นหลักการสากลของประชาธิปไตยในทุกกาลและเทศะนั้นคือ หลักการควบคุมการตัดสินใจสาธารณะโดยประชาชน (popular control) และหลักความเสมอภาคทางการเมืองบนฐานของสิทธิความเป็นพลเมือง (political equality)⁷³ ส่วนนักวิชาการในกลุ่มที่สามได้กำหนดขอบเขตนิยามประชาธิปไตยบนฐานของแนวคิดเรื่องเสรีภาพและความเสมอภาค นอกจากนี้สำหรับเป้าประสงค์ในการประเมินคุณภาพประชาธิปไตยนักวิชาการ

⁷⁰ Larry Diamond and Leonardo Morlino. “Introduction”. In Larry Diamond and Leonardo Morlino. eds. *Assessing the Quality of Democracy*. (Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2005). p. ix.; Larry Diamond and Leonardo Morlino. “The Quality of Democracy: An Overview”. *Journal of Democracy*. 15:4 (October 2004). p. 20.

⁷¹ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมของสถาบันดังกล่าวได้ใน <http://www.idea.int/>

⁷² ดูรายละเอียดเพิ่มเติมของกลุ่มดังกล่าวได้ใน <http://www.democracyranking.org/en/index.htm>

⁷³ David Beetham, Edzia Cavalho, Todd Landman, and Stuart Weir. *Assessing the Quality of Democracy: A Practical Guide*. (Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance, 2008). pp. 20-21.

ในกลุ่มนี้ได้เสริมมิติที่สามสำหรับการประเมินนั่นคือผลการดำเนินงานของระบอบ (performance) เนื่องจากมองว่าหลักการเรื่องความเสมอภาคเป็นแนวคิดของฝ่ายซ้าย ในขณะที่หลักการเรื่องเสรีภาพเป็นแนวคิดของฝ่ายขวา จึงเสนอแนวคิดที่เป็นกลางดังเช่นผลการดำเนินงานของระบอบเพื่อให้ได้สมดุลระหว่างสองฝ่าย⁷⁴

จากฐานนิยามที่แตกต่างกันดังกล่าวได้ส่งผลทำให้เกณฑ์การประเมินคุณภาพประชาธิปไตยของแต่ละกลุ่ม/สถาบันมีความแตกต่างกันดังต่อไปนี้ นักวิชาการที่ศึกษาคุณภาพประชาธิปไตยบนฐานประชาธิปไตยแบบพหุนิยมได้จำแนกตัวชี้วัดออกเป็นสามกลุ่มบนเกณฑ์แนวคิดเรื่องคุณภาพในสามด้าน⁷⁵ ได้แก่ 1) คุณภาพของกระบวนการ (procedural quality) ซึ่งเกี่ยวข้องกับหลักนิติธรรม การมีส่วนร่วม การแข่งขัน ความสามารถในการตรวจสอบได้ทั้งในแนวนอน และแนวตั้ง⁷⁶ 2) คุณภาพของเนื้อหา (quality of content) ซึ่งเกี่ยวข้องกับเสรีภาพทางการเมือง (ซึ่งจำแนกย่อยได้เป็นสิทธิทางการเมือง สิทธิพลเมือง และสิทธิทางเศรษฐกิจสังคม) และความเสมอภาค และ 3) คุณภาพของผลลัพธ์ (quality of result) ซึ่งหมายถึงการตอบสนองของระบบการเมืองต่อความต้องการของประชาชน (responsiveness) อย่างไรก็ตามนักวิชาการบางคนที่ใช้ตัวแบบประชาธิปไตยพหุนิยมในการประเมินคุณภาพประชาธิปไตยอาจให้ความสำคัญที่ตัวแปรที่แตกต่างกันออกไป ดังเช่นในงานของเดวิด อัลต์แมน (David Altman) และอนิบัล เปเรซ-ลินัน (Anibal Perez-Linan) ที่วิเคราะห์คุณภาพประชาธิปไตยในละตินอเมริกาได้มุ่งเน้นที่จะประเมินคุณภาพประชาธิปไตยในสามมิติได้แก่ สิทธิพลเมือง การมีส่วนร่วม และการแข่งขันทางการเมือง⁷⁷

สำหรับเกณฑ์การประเมินของสถาบัน International IDEA นั้นมีลักษณะสำคัญคือจำแนกหลักในเชิงคุณค่าของประชาธิปไตยไว้เจ็ดด้านได้แก่ การมีส่วนร่วม (participation) การใช้อำนาจอย่างเป็นทางการ (authorization) การเป็นตัวแทน (representation) ความสามารถในการตรวจสอบได้ (accountability) ความโปร่งใส (transparency) การตอบสนอง (responsiveness) และ

⁷⁴ ดู David Campbell. *The Basic Concept for the Democracy Ranking of the Quality of Democracy*. (Vienna: Democracy Ranking, 2008). pp. 30-32.

⁷⁵ ดู Diamond and Morlino. "Introduction". pp. x-xii.

⁷⁶ ความสามารถในการตรวจสอบได้ในแนวนอน (horizontal accountability) หมายถึงการที่ผู้ที่ดำรงตำแหน่งทางการเมืองต้องอธิบายและชี้แจงการกระทำต่อตัวแสดงเชิงสถาบันอื่นๆ เช่น หน่วยงานราชการอื่นๆ รัฐสภา ศาล หน่วยงานด้านการป้องกันและปราบปรามการคอร์รัปชัน เป็นต้น สำหรับความสามารถในการตรวจสอบได้ในแนวตั้ง (vertical accountability) หมายถึง พันธกรณีที่ผู้นำที่ได้รับเลือกตั้งจะต้องชี้แจงการตัดสินใจทางการเมืองต่อพลเมืองผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง หรือหน่วยงานอื่นๆ เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) สื่อมวลชน กลุ่มผลประโยชน์ และองค์กรในภาคประชาสังคมอื่นๆ ดู Diamond and Morlino. "The Quality of Democracy". และดูรายละเอียดใน Philippe Schmitter. "The Ambiguous Virtues of Accountability" in Diamond and Morlino. *Assessing the Quality of Democracy*.

⁷⁷ David Altman and Anibal Perez-Linan. "Assessing the Quality of Democracy: Freedom, Competitiveness and Participation in Eighteenth Latin American Countries". *Democratization*. 9:2 (Summer 2002). pp. 88-89.

ความสมานฉันท์ (solidarity) และจำแนกรอบการประเมินไว้สี่ด้านได้แก่ ความเป็นพลเมือง กฎหมาย และสิทธิ (citizenship, law and rights) รัฐบาลที่มีความเป็นตัวแทนและสามารถตรวจสอบได้ (representative and accountable government) ประชาสังคมและการมีส่วนร่วมของประชาชน (civil society and popular participation) และประชาธิปไตยในระดับที่มากกว่ารัฐ (democracy beyond state) เช่นปัจจัยภายนอกที่ส่งผลกระทบต่อประชาธิปไตยในประเทศ ทั้งนี้ สถาบันดังกล่าวชี้ว่าผู้ประเมินควรเป็นคนในประเทศนั้นๆ และผู้ประเมินควรจะเป็นผู้ที่จัดลำดับความสำคัญของหัวข้อหรือเกณฑ์การประเมินให้สอดคล้องกับบริบท⁷⁸

ตารางที่ 1.3 เปรียบเทียบแนวการศึกษาคุณภาพประชาธิปไตย

	นิยามประชาธิปไตย	กรอบการศึกษาคูณภาพประชาธิปไตย
Larry Diamond และนักวิชาการในอเมริกา (1)	ประชาธิปไตยแบบพหุนิยม (Polyarchy)	- คุณภาพของผลลัพธ์ (การตอบสนองความต้องการของประชาชน) - คุณภาพของเนื้อหา (เสรีภาพและความเสมอภาค) - คุณภาพของกระบวนการ (หลักนิติธรรม การมีส่วนร่วม การแข่งขัน ความสามารถในการตรวจสอบได้ทั้งในเนวราบ และ แนวตั้ง)
International IDEA (2)	- การควบคุมการตัดสินใจสาธารณะโดยประชาชน - ความเสมอภาคทางการเมือง	- หลักประชาธิปไตย 7 ด้าน (การมีส่วนร่วม การใช้อำนาจอย่างเป็นทางการ การเป็นตัวแทน ความสามารถในการตรวจสอบได้ ความโปร่งใส การตอบสนอง และความสมานฉันท์) - กรอบการประเมิน 4 ด้าน 1) ความเป็นพลเมือง กฎหมาย และสิทธิ 2) รัฐบาลที่มีความเป็นตัวแทนและสามารถตรวจสอบได้ 3) ประชาสังคมและการมีส่วนร่วมของประชาชน 4) ประชาธิปไตยในระดับที่มากกว่ารัฐ
Democracy Ranking (3)	- เสรีภาพ - ความเสมอภาค - ผลการทำงานของระบอบ (performance)	- Quality of democracy = Quality of Politics + Quality of Society - ประเมินการเมือง 50% มิติเรื่องเพศ 10% เศรษฐกิจ 10% องค์ความรู้ 10% สาธารณสุข 10% สิ่งแวดล้อม 10%

ที่มา: (1) Diamond and Morlino. "Introduction".

(2) Beetham, Cavalho, Landman, and Weir. *Assessing the Quality of Democracy*.

(3) Campbell. *The Basic Concept for the Democracy Ranking of the Quality of Democracy*.

⁷⁸ Beetham. et al. "Assessing the Quality of Democracy". Part 1.; David Beetham. "Towards a Universal Framework for Democracy Assessment". *Democratization*. 11:2 (April 2004): 1-17.

ในส่วนของการเกณฑ์การประเมินของกลุ่ม Democracy Ranking เป็นที่น่าสนใจว่าแทนที่จะใช้เกณฑ์เชิงหลักการหรือคุณค่าของประชาธิปไตยเป็นหลักในการประเมิน นักวิชาการในกลุ่มนี้เสนอให้มองแนวคิดคุณภาพประชาธิปไตยว่าหมายถึงคุณภาพการเมืองบวกกับคุณภาพของสังคม (Quality of democracy = Quality of Politics + Quality of Society) เนื่องจากมองว่าการทำงานของระบอบประชาธิปไตยไม่ได้ขึ้นอยู่กับเพียงแค่ระบบการเมืองเท่านั้น หากแต่ยังเกี่ยวข้องกับการทำงานของระบบอื่นๆ ในสังคมด้วยเช่นกัน ด้วยเหตุนี้จึงเสนอที่จะให้น้ำหนักกับการประเมินในแต่ละด้านแตกต่างกันกล่าวคือ ให้น้ำหนักกับการประเมินการเมืองร้อยละ 50 และการประเมินมิติเรื่องเพศ เศรษฐกิจ องค์กรความรู้ สาธารณสุข และสิ่งแวดล้อมในแต่ละด้านในสัดส่วนร้อยละ 10⁷⁹

ในภาพรวมจะเห็นได้ว่าจากนิยามประชาธิปไตยที่แตกต่างกัน ส่งผลทำให้จุดมุ่งเน้นของการศึกษาหรือการประเมินแตกต่างกันไปด้วย ความแตกต่างของนิยามประชาธิปไตยนี้ส่วนหนึ่งเกิดจากมุมมองที่แตกต่างกันที่มีต่อคำถามที่ว่า “ประชาธิปไตยที่ดีคืออะไร?” จากคำถามดังกล่าวจะเห็นได้ว่านักวิชาการที่ตั้งต้นด้วยประชาธิปไตยตัวแบบพหุนิยมมีแนวโน้มที่จะให้จุดมุ่งเน้นกับสถาบันและกลไกของการเป็นตัวแทนในระบอบประชาธิปไตยมากกว่ากลุ่มอื่นๆ ในขณะที่แนวการประเมินของ International IDEA พยายามกำหนดนิยามประชาธิปไตยแบบกว้างๆ ซึ่งนี้สะท้อนให้เห็นถึงเป้าประสงค์ในแง่ของการประยุกต์ใช้ ที่ต้องการสร้างความยอมรับให้กับผู้ประเมินที่เป็นคนในท้องถิ่นของประเทศต่างๆ อย่างไรก็ตามแนวการประเมินดังกล่าวถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่า ขาดมิติในแง่ของตัวแสดง การทำงานของกลไก และกระบวนการ นอกจากนี้การประเมินยังมักขึ้นกับ “ผู้ให้ทุน” อีกทั้งข้อมูลในบางด้านอาจมีไม่ครบถ้วนในบางประเทศดังเช่นอินโดนีเซีย และมักเป็นข้อมูลจากมุมมองของชนชั้นนำ⁸⁰ ในขณะที่นักวิชาการในกลุ่มจัดลำดับประชาธิปไตยนอกจากให้ความสำคัญกับสถาบันการเมืองแล้วยังให้น้ำหนักกับสถาบันทางสังคมอื่นๆ อีกด้วย แต่เนื่องจากขาดการอธิบายเกณฑ์การประเมินในแต่ละด้าน และการอธิบายถึงความเชื่อมโยงที่ชัดเจนระหว่างสถาบันการเมืองแบบประชาธิปไตยและสถาบันทางสังคมอื่นๆ รวมทั้งขาดงานที่เข้ามาศึกษาต่อยอด จึงทำให้เป็นช่องโหว่สำคัญที่อาจถูกวิพากษ์วิจารณ์ได้

ทั้งนี้นอกเหนือจากแนวการศึกษาทั้งสามแล้ว ยังมีแง่มุมการศึกษาคุณภาพประชาธิปไตยในอีกด้านหนึ่งที่นำโดยกิลเยโม โอตอนเนลล์ โดยใช้กรณีศึกษาจากกลุ่มประเทศละตินอเมริกาเป็นหลัก ความน่าสนใจของแนวการศึกษานี้คือการเสนอให้มองประชาธิปไตยในระดับตัวแสดง นั่นคือมนุษย์หรือพลเมืองของประเทศ ในการนี้แทนที่จะพิจารณาประชาธิปไตยเพียงด้านเดียว โอตอนเนลล์พิจารณาประชาธิปไตยควบคู่กับแนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชน และแนวคิดเรื่องการพัฒนามนุษย์ (human development) เนื่องจากแนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนนั้นเป็นแนวคิดที่ครอบคลุมประเด็น

⁷⁹ Campbell, “The Basic Concept for the Democracy Ranking”. pp. 33-37.

⁸⁰ Olle Tornquist. “Assessing Democracy from Below: A Framework and Indonesian Pilot Study”. *Democratization*. 13:2 (April 2006). p. 234.

เรื่องสิทธิทางการเมือง สิทธิพลเมือง และสิทธิทางสังคม ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นรากฐานของประชาธิปไตย ในขณะที่แนวคิดเรื่องการพัฒนามนุษย์ให้ความสำคัญกับเงื่อนไขพื้นฐานหรือความสามารถ (capacities) ที่เอื้ออำนวยให้ปัจเจกชนแสดงบทบาทในฐานะตัวแสดง ในแง่นี้แนวคิดทั้งสามจึงมีความเชื่อมโยงหรือจตุรร่วมกันที่ตัวแสดง หรือหากกล่าวเป็นการเฉพาะคือ “สิทธิ” และ “ความสามารถในการใช้ศักยภาพ” ของตัวแสดง⁸¹ คุณูปการสำคัญในงานของโอดอนเนลล์คือการทำความเข้าใจแนวคิดประชาธิปไตยในมิติของตัวแสดง และความพยายามเชื่อมโยงแนวคิดประชาธิปไตยเข้ากับแนวคิดอื่นๆที่เกี่ยวข้อง

นอกจากแนวคิดคุณภาพประชาธิปไตยแล้ว กระแสแนวคิดที่กำลังเริ่มขยายตัวและได้รับความสนใจอีกแนวคิดหนึ่งคือการสนับสนุนประชาธิปไตย (democracy promotion)⁸² ความสนใจในแนวคิดนี้เกิดขึ้นจากการตั้งข้อสังเกตว่าในคลื่นลูกที่สามของความเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตย ปัจจัยภายนอกมีผลอย่างมากต่อการสร้างความเปลี่ยนแปลง⁸³ แม้กระทั่งฟิลลิป ชมิตเตอร์ (หนึ่งในผู้เขียนและบรรณาธิการที่ผลิตหนังสือ *Transitions from Authoritarian Rule* ที่เคยชี้ถึงความสำคัญของปัจจัยภายในในการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตย) ยังยอมรับว่าการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยในช่วงทศวรรษที่ 1990 เป็นต้นมาปัจจัยภายนอกมีความสำคัญอย่างมาก⁸⁴

ในความเป็นจริงแล้วการให้ความสำคัญกับปัจจัยภายนอกนั้นเกิดขึ้นมาควบคู่กับการศึกษาการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตย โดยลอเรนซ์ ไวท์เฮด หนึ่งในบรรณาธิการร่วมที่ผลิตหนังสือ *Transitions from Authoritarian Rule* และเป็นหนึ่งในผู้บุกเบิกการศึกษาปัจจัยภายนอก ได้ชี้ให้เห็นถึงบทบาทของการสนับสนุนประชาธิปไตยทั้งในยุโรปและอเมริกาที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนผ่านและการสร้างความมั่นคงและยั่งยืนให้กับประชาธิปไตย ไวท์เฮดได้ชี้ให้เห็นถึงข้อสังเกตที่สำคัญหลายประการที่ส่งผลต่อการศึกษาปัจจัยภายนอกในระยะหลัง อาทิ ประการแรก การชี้ให้เห็นถึง

81 ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Guillermo O'Donnell. “Human Development, Human Rights and Democracy”, in Guillermo O'Donnell, Jorge Vargas Cullell and Osvaldo Iazzetta. eds. *The Quality of Democracy: Theory and Applications*. (Notre Dame, Indiana: University of Notre Dame Press, 2004). pp. 9-11.

82 ทั้งนี้ นอกจากแนวคิดเรื่องการสนับสนุนประชาธิปไตยแล้ว ยังมีอีกสองแนวคิดที่มีความใกล้เคียง แต่แตกต่างกันได้แก่ การส่งออกประชาธิปไตย (export of democracy) และการช่วยเหลือประชาธิปไตย (democracy assistance) โดยการส่งออกประชาธิปไตยหมายถึงการนำรูปแบบระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยจากประเทศหนึ่งไปอีกประเทศหนึ่ง ขณะที่การช่วยเหลือประชาธิปไตยหมายถึงการสนับสนุนสถาบันหรือพฤติกรรมของตัวแสดงที่เกี่ยวข้องในประเทศประชาธิปไตยเกิดใหม่ โดยมีเป้าหมายให้สถาบันหรือตัวแสดงเหล่านี้มีบทบาทที่เอื้อต่อการสร้างความมั่นคงและยั่งยืนให้กับประชาธิปไตยในระยะยาว ขณะที่การสนับสนุนประชาธิปไตยมุ่งเน้นไปที่ความพยายามในการปลูกฝังแนวคิดที่ว่าประชาธิปไตยเป็นรูปแบบการปกครองที่ดีที่สุด ความแตกต่างระหว่างแนวคิดทั้งสามได้ใน Nancy Bermeo. “Conclusion: Is Democracy Exportable?”. In Zoltan Barany and Robert Moser. eds. *Is Democracy Exportable?.* (Cambridge: Cambridge University Press, 2010). p. 243.

83 Larry Diamond. *The Spirit of Democracy: The Struggle to Build Free Societies throughout the World*. (New York: Henry Holt and Company, 2008). p. 106.

84 Philippe Schmitter. “Twenty-Five Years: Fifteen Findings”. *Journal of Democracy*. 21:1 (January 2010). p. 27.

ความสำคัญของปัจจัยทางภูมิศาสตร์การเมือง (ตัวอย่างเช่นบทบาทของอเมริกาในทวีปอเมริกาและบทบาทของสหภาพยุโรปในอาณาบริเวณที่เคยอยู่ภายใต้อาณานิคมของยุโรปมาก่อน) ประการที่สองการชี้ให้เห็นถึงองค์ประกอบสำคัญสามประการของการสนับสนุนประชาธิปไตย ได้แก่ การกดดันประเทศที่ไม่ใช่ประชาธิปไตย การสนับสนุนให้ประเทศประชาธิปไตยเปลี่ยนผ่านสามารถก้าวเข้าสู่สถานะของประเทศประชาธิปไตยที่มั่นคงและยั่งยืน และการรักษาจุดยืนที่มั่นคงในการต่อต้านพลังที่มุ่งโค่นล้มประเทศที่เป็นประชาธิปไตย ประการที่สามการชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างแนวทางการสนับสนุนประชาธิปไตยในยุโรปและในอเมริกา อันมีรากฐานสำคัญจากพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ และมุมมองที่มีต่อประเทศของตน⁸⁵

ในงานชิ้นต่อมาของไวท์เฮดได้ทำการจำแนกแง่มุมสามด้านของอิทธิพลจากปัจจัยระหว่างประเทศที่ส่งผลต่อการทำให้เป็นประชาธิปไตย ได้แก่ การแพร่ขยาย (contagion) การควบคุม (control) และการยินยอม (consent) ในส่วนของการแพร่ขยายนั้นเป็นกระบวนการที่ไม่มีตัวแสดงไม่มีการดำเนินการอย่างมีเป้าหมายประสงค์ หรือช่องทางการส่งผ่านอิทธิพลที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตย แต่การแพร่ขยายจะสามารถสังเกตได้จากการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยในประเทศหนึ่งจะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยในประเทศอื่นๆ โดยเฉพาะกลุ่มประเทศที่มีอาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์ที่ติดต่อกัน จากการศึกษาของไวท์เฮดในห้ากลุ่มประเทศ รวมกว่า 40 ประเทศ (เช่น ฝรั่งเศส-เบลเยียม-เนเธอร์แลนด์-เดนมาร์ค-นอร์เวย์-เยอรมัน-ออสเตรีย-อิตาลี เป็นต้น ซึ่งในกลุ่มนี้ใช้เวลาเพียงห้าปีหลังจากการเปลี่ยนผ่านที่เกิดขึ้นในประเทศหนึ่งที่จะส่งผลทำให้ประเทศอื่นๆ เปลี่ยนผ่านตามมา)⁸⁶ ในส่วนของการควบคุมนั้นไวท์เฮดได้เปรียบเทียบเหมือนกับวัคซีนที่ประเทศตะวันตกพยายามฉีดให้กับประเทศที่ตนมีอิทธิพลเหนือเพื่อป้องกันการแพร่ขยายของระบอบการปกครองแบบอื่น (เช่นระบอบคาสโตรในละตินอเมริกา) ทั้งนี้ไวท์เฮดชี้ว่ากว่าสองในสามของประเทศที่เปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยในช่วงทศวรรษที่ 1990 ต่างมีที่มาจาก การแทรกแซงหรือการนำระบอบประชาธิปไตยไปปลูกฝังจากภายนอก⁸⁷ สำหรับรูปแบบสุดท้ายนั้นคือการยินยอม เกี่ยวข้องกับบทบาทและความตั้งใจของตัวแสดงทั้งจากภายในและภายนอก ซึ่งนี้นำไปสู่การวิเคราะห์บทบาทของตัวแสดงเช่นเดียวกับงานในกลุ่มการเปลี่ยนผ่าน

⁸⁵ Laurence Whitehead. "International Aspects of Democratization". In Guillermo O'Donnell, Philippe Schmitter and Laurence Whitehead. eds. *Transitions from Authoritarian Rule: Comparative Perspectives*. (Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1986). pp. 10-11, 39, 44.

⁸⁶ Laurence Whitehead. "Three International Dimensions of Democratization". In Laurence Whitehead. ed. *The International Dimensions of Democratization: Europe and the Americas*. (Oxford: Oxford University Press, 1996). pp. 5-6.

⁸⁷ Ibid. p. 9.

ไปสู่ประชาธิปไตย แต่เปิดพรมแดนสำหรับการวิเคราะห์บทบาทของตัวแสดงหรืออิทธิพลจากภายนอกมากขึ้น⁸⁸

งานของไวท์เฮดได้รับการประยุกต์ในการศึกษาในภูมิภาคต่างๆอย่างกว้างขวาง ตัวอย่างหนึ่งของงานที่ประยุกต์ตัวแบบของไวท์เฮดคืองานของเบคกี เชลลี (Becky Shelly) ที่ศึกษาการพัฒนาประชาธิปไตยในเอเชียตะวันออก ในงานชิ้นนี้นอกจากจะพิจารณาปัจจัยระหว่างประเทศแล้วยังคำนึงถึงมิติด้านการพัฒนาเศรษฐกิจควบคู่กันไปด้วย โดยเชลลีชี้ว่าในช่วงสงครามเย็นสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์การเมืองนั้นเป็นไปในทิศทางที่สนับสนุนการปกครองภายใต้เผด็จการอำนาจนิยม หากแต่เอื้อต่อการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ในช่วงหลังสงครามเย็นผลจากการพัฒนาเศรษฐกิจ การผนวกเข้ากับระบบเศรษฐกิจโลกของจีน ประกอบกับกระแสสิทธิมนุษยชนในระดับระหว่างประเทศได้สร้างแรงกดดันเป็นอย่างมากต่อระบอบเผด็จการอำนาจนิยม และเอื้อต่อการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตย ในภาพรวมเชลลีชี้ว่าอิทธิพลระหว่างประเทศที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยในเอเชียตะวันออกมีลักษณะสอดคล้องกับ “การยินยอม” ดังที่ไวท์เฮดได้จัดประเภทไว้⁸⁹

นอกจากงานของไวท์เฮดแล้ว งานที่ศึกษาการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยหลายชิ้นเองตระหนักถึงอิทธิพลของปัจจัยภายนอกเช่นกัน ดังเช่นงานของฮันทิงตันที่ชี้ให้เห็นว่าปัจจัยภายนอกที่สร้างแรงขับเคลื่อนให้กับการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยมีอยู่หลากหลายนับตั้งแต่อิทธิพลทางแนวคิดดังจะเห็นได้จากประเทศที่เคยอยู่ใต้อาณานิคมตะวันตกมักได้รับเอารูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตยจากประเทศที่เคยเป็นเจ้าอาณานิคม อิทธิพลจากองค์กรระดับภูมิภาค โดยเฉพาะอย่างยิ่งสหภาพยุโรป เนื่องจากข้อกำหนดสำคัญสำหรับการเข้าไปสมาชิกสหภาพยุโรปประการหนึ่งคือต้องมีรูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตย⁹⁰ หรือกระทั่งผลกระทบในรูปแบบของ “ลูกหิมะ” (snowballing) กล่าวคือเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยในหลากหลายประเทศ ผลจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้กระตุ้นให้เกิดการเรียกร้องประชาธิปไตยในอีกหลายประเทศตามมา⁹¹ หรือกระทั่งอิทธิพลที่เกิดจากแรงกดดันจากภายนอก ทั้งในลักษณะของแรงกดดันแบบปรกติ การคว่ำบาตร หรือกระทั่งการใช้กำลัง

แนวคิดเรื่องอิทธิพลของปัจจัยภายนอกที่มีต่อการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยนอกจากจะได้รับการประยุกต์ในการศึกษาในระดับภูมิภาคแล้ว ยังได้รับการประยุกต์ในการศึกษาเชิง

⁸⁸ Ibid. p. 16.

⁸⁹ ดู Becky Shelly. *Democratic Development in East Asia*. (London: RoutledgeCurzon, 2005).

⁹⁰ Samuel Huntington. “Will More Countries Become Democratic?”. *Political Science Quarterly*. 99:2 (Summer 1984). pp. 206-207.

⁹¹ ดู Huntington. *The Third Wave*. p. 101.; Samuel Huntington. “Democracy’s Third Wave”. *Journal of Democracy*. 2:2 (Spring 1991). pp. 16-17.

ประจักษ์ของการแพร่กระจายของประชาธิปไตยทั่วโลกอีกด้วย ในงานของคริสเตียน เกลดิตสช์ (Kristian Gleditsch) และไมเคิล วอร์ด (Michael Ward) ที่ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของประชาธิปไตยทั่วโลกพบว่าอิทธิพลของปัจจัยภายนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยของประเทศในภูมิภาคหนึ่งส่งผลต่อแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยในประเทศเพื่อนบ้านหรือประเทศในแถบใกล้เคียงอย่างมาก อย่างไรก็ตามหากในภูมิภาคเคยมีประวัติศาสตร์ของความขัดแย้งและการสู้รบกันมาก่อน ผลของการแพร่กระจายของประชาธิปไตยจะลดลงเมื่อเปรียบเทียบกับภูมิภาคที่ไม่เคยมีประวัติของความขัดแย้งกันมาก่อน⁹²

ในระยะหลังลักษณะของปัจจัยภายนอกที่ได้รับความสนใจมากคือการสนับสนุนประชาธิปไตย ซึ่งลาร์รี ไดมอนต์ได้ให้นิยามไว้ว่าคือ การสนับสนุนทางการเมือง การทูต การเมือง รวมถึงการให้กำลังใจต่อปัจเจกชน หรือองค์กรที่กำลังต่อสู้กับระบอบเผด็จการเพื่อเปิดพื้นที่ทางการเมืองให้กับประชาธิปไตย การสนับสนุนประชาธิปไตยยังหมายรวมถึงการให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศที่กำลังวางรากฐานสถาบันทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ความช่วยเหลือในการวางรากฐานระบบเศรษฐกิจแบบตลาด และความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจแก่ประเทศประชาธิปไตย เกิดใหม่ที่กำลังเผชิญวิกฤตเศรษฐกิจ⁹³ นิยามดังกล่าวได้แสดงให้เห็นว่าการสนับสนุนประชาธิปไตยนั้นครอบคลุมทั้งประเทศที่กำลังอยู่ระหว่างการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตย และประเทศที่กำลังสร้างความมั่นคงและยั่งยืนให้กับประชาธิปไตย สำหรับผู้รับการสนับสนุนนั้นครอบคลุมทั้งปัจเจกชน องค์กรที่ไม่ใช่รัฐ และรัฐบาล

แม้ว่ากิจกรรมของการสนับสนุนประชาธิปไตยจะขยายตัวมากขึ้นนับตั้งแต่ทศวรรษที่ 1990 เป็นต้นมา แต่ในความเป็นจริงแล้วกิจกรรมดังกล่าวมีประวัติศาสตร์อันยาวนานถึงช่วงเวลาของการปฏิวัติฝรั่งเศส อย่างไรก็ตามหากพิจารณาเฉพาะรูปแบบของกิจกรรมที่ดำเนินอยู่ในปัจจุบัน จุดเริ่มต้นสำคัญเกิดขึ้นในเยอรมนี จากบทบาทของกองทุนพรการเมือง (*Stiftungen* หรือ party foundation) ที่เริ่มในทศวรรษที่ 1960 สำหรับในสหรัฐอเมริกาหลังจากเห็นบทบาทดังกล่าวในเยอรมนีได้ตั้งองค์กรในลักษณะที่คล้ายคลึงกันนี้ในปีค.ศ. 1983 ในชื่อมูลนิธิเพื่อประชาธิปไตยแห่งชาติ (National Endowment for Democracy: NED)⁹⁴ นอกจากองค์กรที่สร้างขึ้นโดยมีเป้าประสงค์เพื่อสนับสนุนประชาธิปไตยแล้ว หน่วยงานในลักษณะอื่น ๆ ยังมีบทบาทสำคัญอีกด้วย อาทิหน่วยงานเพื่อช่วยเหลือด้านการพัฒนาของรัฐบาลประเทศต่าง ๆ ดังเช่นตัวแทนเพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศแห่งสหรัฐอเมริกา (United State Agency for International Development:

⁹² ดู Kristian Gleditsch and Michael Ward. "Diffusion and Spread of Democratic Institutions". in Beth Simmons, Frank Dobbin and Geoffrey Garret. eds. *The Global Diffusion of Market and Democracy*. (Cambridge: Cambridge University Press, 2008). pp. 261-302.

⁹³ Larry Diamond. "Promoting Democracy". *Foreign Policy*. 87 (Summer 1992). pp. 27-28.

⁹⁴ Peter Burnell. "Democracy Assistance: Origins and Organizations". In Peter Burnell. ed. *Democracy Assistance: International Cooperation for Democratization*. (London: Frank Cass, 2000). pp. 34-37.

USAID) หรือกระทรวงการพัฒนาเอกชนที่ตั้งขึ้นมาเพื่อรณรงค์เกี่ยวกับประชาธิปไตย รวมทั้งบทบาทขององค์กรระหว่างประเทศ หรือองค์กรระดับภูมิภาค

ลักษณะของกิจกรรมที่ตัวแสดงเหล่านี้ดำเนินการในการสนับสนุนประชาธิปไตยสามารถจัดประเภทได้เป็นสองลักษณะได้แก่ รูปแบบกิจกรรมในด้านลบ (negative ways of promoting democracy) ซึ่งมักดำเนินการส่งเสริมในลักษณะของการ “กำหนดเงื่อนไข และบทลงโทษ” หากรัฐบาลในประเทศเป้าหมายดำเนินการที่ขัดกับหลักประชาธิปไตย อาทิการกำหนดเงื่อนไขของการสนับสนุนโดยผูกโยงกับผลการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับประชาธิปไตย หรือสิทธิมนุษยชน และการขู่ว่าจะคว่ำบาตรหรือการดำเนินมาตรการลงโทษทางเศรษฐกิจในลักษณะอื่นๆหากประเทศเป้าหมายไม่ดำเนินการพัฒนาประชาธิปไตยหรือดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับประเด็นเรื่องสิทธิมนุษยชน เป็นต้น กิจกรรมในอีกรูปแบบหนึ่งคือกิจกรรมในเชิงบวก (positive ways of promoting democracy) กิจกรรมเหล่านี้มักเกี่ยวข้องกับการให้การสนับสนุน การให้มาตรการจูงใจ การให้รางวัล ทั้งในรูปแบบของเงินช่วยเหลือ ความช่วยเหลือทางเทคนิค เช่น การให้คำปรึกษา การจัดโครงการฝึกอบรม การช่วยสร้างเสริมศักยภาพในโครงสร้างพื้นฐานในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประชาธิปไตย เป็นต้น⁹⁵

ที่ผ่านมางานที่ศึกษาการสนับสนุนประชาธิปไตยมักให้ความสำคัญกับตัวแบบหรือวิธีการในการสนับสนุนประชาธิปไตยที่จะนำไปสู่ผลลัพธ์ที่ดีที่สุด บางส่วนชี้ให้เห็นถึงการมุ่งเน้นสนับสนุนเฉพาะแง่มุมทางการเมือง ในขณะที่บางส่วนชี้ให้เห็นว่าการสนับสนุนประชาธิปไตยต้องเชื่อมโยงกับมิติของการพัฒนาในด้านอื่นๆทั้งการพัฒนาเศรษฐกิจ การสร้างรัฐ หลักนิติธรรม การส่งเสริมภาคประชาสังคม เป็นต้น โดยมองว่าปัจจัยเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เกี่ยวพัน และส่งผลต่อความมั่นคงและยั่งยืนของประชาธิปไตย⁹⁶ ในขณะที่งานบางส่วนพยายามชี้ให้เห็นถึงเงื่อนไขหรือกลไกที่ทำให้การส่งเสริมประชาธิปไตยจากภายนอกส่งผลสำเร็จ ดังเช่นงานของสตีเวน เลวิตสกี (Steven Levitsky) และลูแคน เวย์ (Lucan Way) ที่ชี้ให้เห็นถึงปัจจัยสองประการได้แก่ มิติของ “อำนาจต่อรอง” (leverage) และ “ความเชื่อมโยง” (linkage) ของตัวแสดงจากภายนอกที่ส่งผลให้ตัวแสดงภายในปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในทิศทางที่เอื้อต่อประชาธิปไตย แม้ว่าปัจจัยภายในประเทศเหล่านี้จะไม่เอื้อต่อประชาธิปไตยก็ตาม จากการศึกษาประเทศในระบอบเผด็จการที่มีการแข่งขัน (competitive authoritarianism) กว่า 35 ประเทศทั่วโลกในยุคหลังสงครามเย็นเป็นต้นมา ทั้งสองพบว่าหากประเทศเหล่านี้มีความเชื่อมโยงกับประเทศกลุ่มตะวันตกในทางเศรษฐกิจ ภูมิศาสตร์การเมือง สังคม การติดต่อสื่อสาร และประชาสังคม จะสามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยได้แต่หาก

⁹⁵ Peter Burnell. “Democracy Assistance: The State of the Discourse”. In *ibid.* pp. 8-9.

⁹⁶ ดู Francis Fukuyama. “Reconceptualizing Democracies and Empowering Them to Deliver”. In Alexander Lennon et al. eds. *Democracy in US Security Strategy: From Promotion to Support*. (Washington D.C.: The Center for Strategic and International Studies Press, 2009). pp. 55-74.

ความเชื่อมโยงมีค่อนข้างจำกัดจะส่งผลทำให้แรงกดดันจากภายนอกที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยลดลงตามมา⁹⁷ ข้อสรุปดังกล่าวสะท้อนให้เห็นได้เป็นอย่างดีจากความแตกต่างในพัฒนาการของประชาธิปไตยระหว่างกลุ่มประเทศในทวีปอเมริกา และยุโรปตะวันออก ที่มีความเชื่อมโยงกับยุโรปตะวันตกและอเมริกา และเป็นภูมิภาคที่ทั้งสหภาพยุโรปและสหรัฐอเมริกามีอำนาจต่อรองค่อนข้างสูง ซึ่งส่งผลทำให้การเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยเป็นไปอย่างค่อนข้างราบรื่น ซึ่งตรงกันข้ามกับกลุ่มประเทศอดีตสหภาพโซเวียต แอฟริกา และบางประเทศในเอเชียที่ทั้งยุโรปตะวันตกและสหรัฐอเมริกามีอำนาจต่อรองและมีความเชื่อมโยงค่อนข้างน้อย ที่การเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยค่อนข้างขาดความมั่นคง⁹⁸

ทั้งนี้ตัวแสดงที่มีบทบาทในการสนับสนุนประชาธิปไตยไม่ได้มีเพียงแค่อำนาจในประเทศมหาอำนาจตะวันตกเท่านั้น ริชาร์ด ยัง (Richard Young) ได้ชี้ให้เห็นว่าในการศึกษาอิทธิพลของตัวแสดงภายนอกประเทศในการสนับสนุนประชาธิปไตยจำเป็นต้องศึกษาบทบาทของตัวแสดงสามตัวควบคู่กันไปนั่นคือรัฐบาลในประเทศตะวันตก บรรษัทข้ามชาติ และองค์กรพัฒนาเอกชนระหว่างประเทศ ในส่วนของบทบาทบรรษัทข้ามชาติ จากแรงกดดันและความร่วมมือกับรัฐบาลในประเทศตะวันตก องค์กรระหว่างประเทศ และองค์กรพัฒนาเอกชนระหว่างประเทศ ทำให้บรรษัทข้ามชาติมีแนวโน้มที่จะแสดงจุดยืนและบทบาทในการสนับสนุนประชาธิปไตยมากขึ้น เห็นได้จากการขับเคลื่อนวาระบรรษัทภิบาล การออกแนวทางปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนในด้านต่างๆมากขึ้น นอกจากปฏิสัมพันธ์กับตัวแสดงต่างๆจะทำให้บรรษัทข้ามชาติมีบทบาทในทางเกื้อหนุนการสนับสนุนประชาธิปไตยมากขึ้นแล้ว ประสบการณ์ที่ผ่านมายังทำให้บรรษัทข้ามชาติเห็นว่าการทำธุรกิจในประเทศที่ไม่เป็นประชาธิปไตยหรือมีระดับคุณภาพประชาธิปไตยค่อนข้างต่ำอาจนำมาซึ่งความซับซ้อนและปัญหาได้ สำหรับบทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนระหว่างประเทศ จะเห็นได้ว่ามีส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนประเด็นปัญหาต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นเรื่องสิทธิมนุษยชน รวมทั้งมีส่วนในการกดดัน ตรวจสอบรัฐบาลในประเทศกำลังพัฒนา รวมทั้งสนับสนุนตัวแสดงที่มีบทบาทในการเรียกร้องประชาธิปไตยในประเทศที่กำลังพัฒนาประชาธิปไตย หรือประเทศประชาธิปไตยเกิดใหม่อีกด้วย⁹⁹

แม้ว่าข้อถกเถียงในเรื่องการสนับสนุนประชาธิปไตย หรือการพิจารณาปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยจะเพิ่งเกิดขึ้นได้ไม่นานนัก แต่จากทิศทางของกระแสการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยหรือการปฏิวัติประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นนับตั้งแต่เริ่มศตวรรษที่ 21 เป็นต้นมา ไม่ว่าจะเป็นการปฏิวัติหลากสี (color revolutions) ที่เกิดขึ้นในภูมิภาคยุโรปตะวันออก

⁹⁷ ดู Levitsky and Way. *Competitive Authoritarianism*.

⁹⁸ ดูการเปรียบเทียบสองกลุ่มภูมิภาคดังกล่าวได้ใน Ibid. Part II and Part III.

⁹⁹ ดู Richard Young. *International Democracy and the West: The Roles of Governments, Civil Society and Multinational Business*. (New York: Oxford University Press, 2004).

(และเอเชียกลาง) ในกลุ่มประเทศที่เคยเป็นสมาชิกอดีตสหภาพโซเวียต เริ่มต้นจากในประเทศจอร์เจียในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 2003 ที่ได้ชื่อว่า “การปฏิวัติดอกกุหลาบ” (rose revolution) ต่อด้วยยูเครนในเดือนพฤศจิกายนปีค.ศ. 2004 ที่ได้ชื่อว่า “การปฏิวัติสีส้ม” (orange revolution) และคีร์กีซสถานในเดือนมีนาคมปีค.ศ. 2005 ที่ได้ชื่อว่า “การปฏิวัติดอกทิวลิป” (tulip revolution) หรือระลอกการปฏิวัติล่าสุดที่เกิดขึ้นในภูมิภาคตะวันออกกลางและแอฟริกาเหนือ ที่เรียกกันว่าการปฏิวัติดอกมะลิ (jasmine revolution) หรือเหตุการณ์ปฏิวัติฤดูใบไม้ผลิในอาหรับ (Arab Spring) ที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตูนิเซีย อียิปต์ และลิเบีย ผลของการเปลี่ยนแปลงในลักษณะของการแพร่ขยายของการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตย ในกลุ่มประเทศที่แต่เดิมเคยเชื่อว่ามีคุณลักษณะพื้นฐานทางสังคม วัฒนธรรม และศาสนาไม่เอื้อต่อประชาธิปไตย¹⁰⁰ น่าจะส่งผลทำให้ข้อถกเถียงในประเด็นเหล่านี้ได้รับความสนใจและขยายตัวมากขึ้นเช่นกัน

อย่างไรก็ตามปัญหาคำคัญในการศึกษาปัจจัยภายนอกหรือการส่งเสริมประชาธิปไตยดังที่ฟิลลิป ชมิตเตอร์ตั้งข้อสังเกตไว้คือ แม้ว่าปัจจัยดังกล่าวจะมีความสำคัญเป็นอย่างมากในปัจจุบันแต่ก็เป็นการยากที่จะบ่งชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนถึงความสัมพันธ์เชิงเหตุ-ผลที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตย ชมิตเตอร์ยังตั้งข้อสังเกตเพิ่มเติมว่าการทำงานของปัจจัยภายนอกมักจะเป็นไปใน “ทางอ้อม” ที่ไม่ได้ส่งผลโดยตรงต่อการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตย หากแต่จะส่งผลผ่าน “ตัวแสดงภายในประเทศ” นอกจากนี้ผลของปัจจัยภายนอกยังมีความแตกต่างกันตามคุณลักษณะของแต่ละประเทศที่เป็นเป้าหมายของการส่งเสริมประชาธิปไตย ไม่ว่าจะเป็นขนาด ฐานทรัพยากร บริบทของภูมิภาค ที่ตั้งทางภูมิยุทธศาสตร์ รวมถึงโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ โดยเฉพาะในแง่มุมมองที่เกี่ยวพันกับพันธมิตรที่แต่ละประเทศมีไม่เหมือนกัน¹⁰¹

ในภาพรวม เป็นที่น่าสนใจว่างานในกลุ่มคุณภาพประชาธิปไตย และการสนับสนุนประชาธิปไตยนั้นค่อนข้างเกี่ยวพันกัน โดยหน่วยงานที่มีบทบาทในการสนับสนุนประชาธิปไตยมักจะประยุกต์ใช้ตัวชี้วัดคุณภาพประชาธิปไตยในการเป็นเกณฑ์ในการประเมินแนวทางในการสนับสนุนประชาธิปไตยในประเทศเป้าหมาย สาเหตุที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากทั้งสองกลุ่มนั้นมีจุดศูนย์กลางของข้อถกเถียงเดียวกัน โดยตัวแสดงสำคัญที่ขับเคลื่อนข้อถกเถียงดังกล่าวคือวารสารประชาธิปไตย (*Journal of Democracy*) ซึ่งเป็นวารสารที่อยู่ภายใต้การสนับสนุนของมูลนิธิเพื่อประชาธิปไตยแห่งชาติ (NED) ตัวแสดงที่มีบทบาทในเรื่องการสนับสนุนประชาธิปไตยของ

100 ทั้งนี้ลาร์รี ไคมอนด์ได้วิเคราะห์สาเหตุที่ไม่มีประชาธิปไตยในกลุ่มประเทศอาหรับว่าเกิดจากปัจจัยทางเศรษฐกิจการเมือง (น้ำมัน) ร่วมกับบริบททางภูมิศาสตร์การเมือง (ซึ่งเกี่ยวข้องกับปัจจัยแรก) ไม่ว่าจะเป็น การสนับสนุนจากภายนอกที่ช่วยรับรองความชอบธรรมของระบอบเผด็จการ ความขัดแย้งระหว่างอาหรับ-อิสราเอล และความสัมพันธ์ภายในกลุ่มประเทศอาหรับเอง เป็นที่น่าสนใจว่าไคมอนด์ได้วิเคราะห์ดังแต่ก่อนเกิดการปฏิวัติดอกมะลิว่าหากเกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยขึ้นในประเทศหนึ่งประเทศใดในกลุ่มอาหรับจะเป็นตัวแบบให้กับประเทศอื่นได้ ดู Larry Diamond, “Why Are There No Arab Democracies?”. *Journal of Democracy*, 21:1 (January 2010): 93-104.

101 Schmitter, “Twenty-Five Years, Fifteen Findings”. p. 27.

สหรัฐอเมริกา นอกจากนี้หากวิเคราะห์ถึงการเติบโตของข้อถกเถียงเรื่องคุณภาพประชาธิปไตยในยุโรปจะพบว่าจุดศูนย์กลางสำคัญอยู่ที่สถาบันนานาชาติเพื่อการสนับสนุนการเลือกตั้งและประชาธิปไตย (International IDEA) ซึ่งเป็นตัวแสดงสำคัญที่มีบทบาทสนับสนุนประชาธิปไตยในยุโรปเช่นกัน

6. สรุป

จากการสำรวจสถานการณ์และทิศทางการศึกษาการทำให้เป็นประชาธิปไตยนับตั้งแต่จุดเริ่มต้นจากงานของลิปเซตจนถึงปัจจุบันสามารถสรุปภาพรวมของพัฒนาการของการศึกษาได้ ออกเป็นกระแสหรือระลอกคลื่นของการศึกษาสี่ระลอก ได้แก่ ระลอกแรกการศึกษาเงื่อนไขของการพัฒนาประชาธิปไตยที่เริ่มจากงานของลิปเซต ระลอกที่สองการศึกษาการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยที่เริ่มจากงานของรัสเทอร์ ระลอกที่สามการศึกษาการสร้างควมมั่นคงและยั่งยืนให้กับประชาธิปไตย ที่จุดประกายโดยลินช์ และสเตฟาน และระลอกล่าสุดที่กำลังก่อตัวขึ้นมาคือคุณภาพประชาธิปไตย และการสนับสนุนประชาธิปไตย ที่ขับเคลื่อนโดยกลุ่มนักวิชาการที่นำโดยลาร์รี ไดมอนด์ การจำแนกภาพรวมของการศึกษาและการถกเถียงออกเป็นระลอกคลื่น ทำให้เห็นถึงพลวัตและพัฒนาการของการถกเถียง จุดมุ่งเน้นหรือประเด็นสำคัญที่เป็นข้อถกเถียงในแต่ละยุค และปฏิสัมพันธ์ระหว่างข้อถกเถียงและปรากฏการณ์การทำให้เป็นประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นจริง การถกเถียงแลกเปลี่ยนระหว่างนักวิชาการในแต่ละระลอก รวมทั้งทิศทางล่าสุดของการศึกษา

หากจะทำการประเมินสถานการณ์ของการศึกษาการทำให้เป็นประชาธิปไตยทั้งสี่ระลอกจะพบว่าการศึกษาในแต่ละระลอกได้นำมาซึ่งความเข้าใจที่ดีขึ้นในแง่มุมต่างๆของการทำให้เป็นประชาธิปไตย โดยการศึกษาะลอกแรกทำให้เกิดความเข้าใจถึงเงื่อนไขพื้นฐาน หรือปัจจัยในเชิงโครงสร้างของการทำให้เป็นประชาธิปไตย การศึกษาะลอกที่สองได้เติมเต็มมิติของตัวแสดง และปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงต่างๆที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลง สำหรับการศึกษาะลอกที่สามได้สร้างความเข้าใจในกลไกและการทำงานของขั้นตอนสำคัญของการทำให้เป็นประชาธิปไตย นั่นคือการสร้างความมั่นคงและยั่งยืนให้กับประชาธิปไตย ขณะที่การศึกษาะลอกที่สี่ได้อุดช่องว่างของปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อการทำให้เป็นประชาธิปไตย และมิติของการประเมินคุณภาพและการทำงานของประชาธิปไตย ในแง่นี้อาจจะกล่าวได้ว่าสถานการณ์ของการศึกษาการทำให้เป็นประชาธิปไตยมีความก้าวหน้าไปอย่างต่อเนื่อง ทั้งในมิติของทฤษฎี และในแง่มุมของการศึกษาเชิงประจักษ์